

Universitat de Lleida

PREMIS A TREBALLS DE RECERCA DE LA UdL
per a l'estudiantat de batxillerat i cicles formatius de grau superior

**100 anys d'alabastre a Sarra. Elements per a l'estudi
de l'apogeu i de l'impacte socioeconòmic de la
manufactura de l'alabastre durant el període 1960-1980**

Júlia Rull Sans

Centre: INS Jaume Huguet de Valls

Tutor: Antoni M. Marsal Bonet

Data: novembre, 2020

100 ANYS D'ALABASTRE A SARRAL

ELEMENTS PER A L'ESTUDI DE L'APOGEU I DE L'IMPACTE
SOCIOECONÒMIC DE LA MANUFACTURA DE L'ALABASTRE DURANT EL
PERÍODE 1960-1980

AGRAÏMENTS

Voldria donar les gràcies a totes aquelles persones que m'han ajudat en aquest treball:

Al meu tutor, Antoni M. Marsal que va escoltar les meves propostes i em va animar a tirar-les endavant. La seva ajuda facilitant-me documentació i consell en el treball ha estat essencial.

A la Lali Albareda, arxivera de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, per la seva col·laboració i implicació en el buidatge de tota la documentació original de l'arxiu de l'Ajuntament de Sarral.

A totes les persones de Sarral a les quals vaig enquestar. Gràcies a la seva participació he pogut demostrar moltes de les meves hipòtesis. També als empresaris que he entrevistat. El seu testimoni m'ha permès conèixer en profunditat com era la indústria de l'alabastre.

A l'Ajuntament de Sarral per facilitar-nos l'accés a l'arxiu municipal.

Per últim, vull donar les gràcies a la meva família, per ajudar-me durant tot el procés, per aconsellar-me i donar-me tot el suport per tirar endavant aquest treball.

RESUM

La indústria de l'alabastre ha estat, sens dubte, molt important per Sarra. Durant molts anys va ser la font d'ingressos de molts sarraencs. De fet, podríem dir que una bona part de les famílies del poble hi ha tingut o hi té una relació directa.

En aquest treball el que es busca és demostrar que entre el 1960 i 1980 la indústria de l'alabastre al poble de Sarra va experimentar un període de bonança que va comportar un augment del nombre de tallers artesans i alhora va tenir una repercussió econòmica molt important en la població, no només de Sarra, sinó també de tota la comarca.

El treball consta de dues parts. Una primera part més teòrica on s'explica l'evolució de la utilització de l'alabastre i el context socioeconòmic d'Espanya en general i més concretament de la Conca de Barberà i Sarra. Això ajuda a entendre perquè la indústria de l'alabastre va experimentar un gran auge. La segona part es basa en el treball de camp, fent enquestes a la gent adulta del poble i també entrevistant a alguns dels empresaris dels tallers d'alabastre més importants d'aquell moment.

PARAULES CLAU: alabastre, artesanía, guerra civil, crisi econòmica, indústria, Sarra, Conca de Barberà, Poblet, *desarrollismo*.

RESUMEN

La industria del alabastro fue, sin duda, muy importante para Sarra. Durante muchos años fue la fuente de ingresos de muchos *sarraencs*. De hecho, podríamos decir que buena parte de las familias del pueblo han tenido o tienen una relación directa con ella.

Con este trabajo lo que se pretende es demostrar que entre 1960 y 1980 la industria del alabastro en el pueblo de Sarra experimentó un período de prosperidad que comportó un aumento de los talleres artesanos y a la vez tuvo una repercusión económica muy importante en la población, no sólo de Sarra, sino también de toda la comarca.

El trabajo consta de dos partes. Una primera parte más teórica donde se explica la evolución del uso del alabastro y el contexto socioeconómico de España en general i más concretamente de la Conca de Barberà y de Sarral. Esto ayuda a entender por qué la industria del alabastro experimentó un gran auge. La segunda parte se basa en el trabajo de campo, con encuestas a la gente adulta del pueblo y también entrevistando a algunos de los empresarios de los talleres de alabastro más importantes de aquel momento.

PALABRAS CLAVE: alabastro, artesanía, guerra civil, crisis económica, industria, Sarral, Conca de Barberà, Poblet, *desarrollismo*.

ABSTRACT

The alabaster industry has undoubtedly been very important to Sarral. For many years it was the source of income for many sarralencs. In fact, we could say that a large part of the families in the village have had or have a direct relationship with it.

The current project aims to show that during the 1960's and 1980's the alabaster industry in the village of Sarral experienced a booming period, which led to an increase in the number of artisan workshops and, at the same time, had a very important economic impact in the population, not only of Sarral, but also of the whole region.

The work consists of two parts. A more theoretical first part explaining the evolution of the use of alabaster and the socio-economic context of Spain in general and more specifically of the Conca de Barberà and Sarral. This helps to understand why the alabaster industry was booming. The second part is based on fieldwork, surveying the adult population of the village and also interviewing some of the business owners of the most important alabaster workshops at that time.

KEYWORDS: alabaster, artisan workshop, civil war, economic crisis, industry, Sarral, Conca de Barberà, Poblet, *desarrollismo*.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	8
1. L'ARTESANIA I LA INDÚSTRIA DE L'ALABASTRE DE SARRAL	9
1.1. L'ALABASTRE	9
1.2. ANTECEDENTS HISTÒRICS	10
1.2.1. ELS ROMANS.....	10
1.2.2. ELS SEGLES XIV-XV	11
1.2.3. EL SEGLE XVI. L'ESCUPTOR DAMIÀ FORMENT	13
2. UN SEGLE D'ALABASTRE A SARRAL	17
2.1. ELS ORÍGENS. RAUD I ARCANGIOLI	17
2.2. LA CONSOLIDACIÓ. CRISI I RECUPERACIÓ	19
3. L'APOGEU DE LA INDÚSTRIA DE L'ALABASTRE A SARRAL.....	24
3.1. CONTEXT HISTÒRIC D'ESPANYA.....	24
3.2. EL DESARROLLISMO.....	27
3.3. SARRAL DURANT ELS ANYS 1960-80.....	30
4. DADES CONCRETES DE L'AUGE DE L'ALABASTRE.....	33
4.1. ENQUESTA SOBRE LA PROBLEMÀTICA DE LA INDÚSTRIA DE L'ALABASTRE I LA NECESSITAT DE CREAR UNA UNIÓ EMPRESARIAL, 1972.....	33
4.2. LA CONTRIBUCIÓ INDUSTRIAL	36
4.3. ENTREVISTES AMB DESTACATS EMPRESARIS	40
4.3.1. ENTREVISTA AMB ALFREDO PIJUAN GENER.....	40
4.3.2. ENTREVISTA AMB ANTONI ARCANGIOLI	42
4.3.3. ENTREVISTA AMB ISIDRE MAGRE DEVESA	43
4.3.4. ENTREVISTA AMB JOAN FREIXES BONET	48
4.3.5. ENTREVISTA AMB JUAN MORENO GARCÍA.....	50
4.4. ENQUESTES A PEU DE CARRER.....	51
4.4.1. DONES	51
4.4.2. HOMES	54
5. CONCLUSIONS.....	57
6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	62

PRESENTACIÓ

El meu treball de recerca es titula: ***100 anys d'alabastre a Sarraí. Elements per a l'estudi de l'apogeu i de l'impacte socioeconòmic de la manufactura de l'alabastre durant el període 1960-1980.*** He de dir que em va costar molt escollir el tema del meu treball de recerca. Tenia molt clar que volia que estigués relacionat amb l'economia perquè és el que vull estudiar a la universitat i al que em vull dedicar en un futur. Els meus pares i el meu germà em van ajudar a escollir entre diferents temes que m'interessaven i un dels que em van proposar va ser, sens dubte, el de l'alabastre. Al principi el vaig descartar perquè no em motivava prou, però després de pensar-hi molt, em vaig adonar que havia de fer un treball sobre quelcom que tingués molt a prop, del qual hi hagués molta informació i que pogués parlar amb persones que em poguessin donar el seu testimoni. Vaig tenir clar llavors que l'alabastre era el tema sobre el qual tractaria el meu treball de recerca.

L'any 2017 Sarraí, el meu poble, va celebrar el centenari de la instal·lació a la vila del primer taller modern dedicat a l'elaboració de productes artístics, decoratius i d'artesanía d'alabastre. Aquell any es van fer molts actes i es van presentar alguns llibres i això em va fer reflexionar i vaig pensar que disposaria de molta informació. Ja sabia el tema del meu treball, però havia de decidir cap a on el volia encaminar. En consultar documentació sobre el tema, em vaig adonar que l'alabastre havia tingut un pes molt important en l'economia de Sarraí i com que, de primeres, volia que el meu treball tractés sobre alguna cosa relacionada amb l'economia, vaig pensar que el meu treball podria tractar sobre l'impacte socioeconòmic que va tenir la indústria de l'alabastre a Sarraí durant els anys 60-80 del segle passat.

INTRODUCCIÓ

El que es busca amb aquest treball es demostrar que durant els anys 60-80 la indústria de l'alabastre va ser molt important a Sarra, que era la principal font d'ingressos de moltes persones i que gràcies a la bonança econòmica que va aportar aquesta indústria, el nivell de vida de la gent del poble va millorar considerablement.

Per fer aquest treball s'han utilitzat diferents tipus de fonts. Les fonts primàries es van trobar a l'arxiu comarcal on hi havia documentació original que va permetre ampliar el treball utilitzant eines que no eren ni llibres ni webs. Sortosament, la informació més important es trobava a l'ajuntament de Sarra on hi ha un petit arxiu. Es va fer el buidatge de la documentació referent als pagaments de les contribucions industrials, de comerç i professions. Això era molt important per saber el nombre de tallers d'alabastre que hi havia, així com també totes les professions que s'hi relacionaven. Una important troballa va ser una enquesta de l'any 1972, feta als propietaris dels tallers d'alabastre, on havien de contestar una sèrie de preguntes relacionades amb la problemàtica del sector. També s'han fet enquestes a persones del poble, concretament a persones majors de 40 anys, que van ser molt útils per tenir una idea sobre quin era el percentatge d'homes i dones que hi van treballar, el tipus de contracte que tenien o fins i tot si en tenien, si s'hi van dedicar de manera temporal o hi treballaven permanentment, quants anys hi van treballar, etc. Finalment, s'han entrevistat a cinc dels propietaris dels tallers més importants de Sarra en aquella època, els quals, amb el seu testimoni, han permès entendre la importància de l'alabastre en el desenvolupament econòmic, no només de Sarra, sinó també de la comarca.

Les fonts secundàries també han estat de gran utilitat ja que han ajudat a conèixer la història de l'alabastre a Sarra i a descriure el context històric de Catalunya i d'Espanya, sense el qual seria difícil entendre l'auge de la indústria de l'alabastre en aquell moment. S'han consultat llibres d'autors locals, reculls de treballs publicats a la revista de Sarra *El Baluard*, articles periodístics, etc.

Amb aquest treball, no només s'ha descobert la història del poble de Sarra i de la indústria de l'alabastre, sinó que també ha permès aprofundir en el que va significar per a un poble amb una economia centrada principalment en l'agricultura i com la situació econòmica de la postguerra i la posterior dictadura franquista van influir en el seu desenvolupament industrial.

1. L'ARTESANIA I LA INDÚSTRIA DE L'ALABASTRE DE SARRAL

1.1. L'ALABASTRE

L'alabastre és una roca pràcticament monomineral que presenta les característiques pròpies del guix: té una densitat propera a $2,3 \text{ kg/m}^3$ i es ratlla amb l'ungla. Pot ser molt pura i el seu aspecte pot assemblar-se al marbre, però l'alabastre no reacciona amb els àcids a temperatura ambient. És una roca dúctil i relativament tova, i bastant soluble en aigua. Té un comportament translúcid al pas de la llum, amb una textura cristal·lina de gra fi, en general, no exclusivament, i pràcticament sense porositat. No existeix cap categoria petrològica d'alabastre", sinó que més aviat es tracta d'un concepte textural. El terme ve definit per la capacitat que pugui tenir una roca de guix per ser utilitzada en escultura i talla, i, en aquest sentit, serà "alabastre", o "roca alabastrina", qualsevol roca de guix apta per a aquestes finalitats. (F. Ortí, Inglès, Playà, i Rosell, 2004)

Primitivament l'alabastre es denominava *onyx* per la seva semblança amb l'àgata onix (pedra preciosa, semitransparent amb zones de color varies).

La paraula alabastre prové del grec, "alabastron". Alguns autors diuen que deriva dels gerros o vasos molt polits que antigament es construïen amb aquesta substància per conservar perfums, bàlsams o ungüents. Altres diuen que va ser la substància que va donar nom als vasos.

L'alabastre, que es troba a les pedreres del terme municipal de Sarrià, pot ser alabastre de guix translúcid, blanc i de vegades gris o groc, sovint amb vetes i jaspiat. Aquest és d'excel·lent qualitat i molt apreciat. (Morell, 1975)

Pedra d'alabastre, amb les seves característiques vetes i la seva diversitat de colors. Extreta del llibre *Tots els papers de l'auca*.

1.2. ANTECEDENTS HISTÒRICS

1.2.1. ELS ROMANS

L'alabastre, ja era conegut i treballat en l'antiguitat. Com bé hem esmentat abans el nom d'alabastre prové del grec *alàbastron* i designava un petit flascó. A Sarral però, no surt documentat fins al segle XIV, però tot i això, es pensa que molt abans els romans colons de la zona ja l'havien utilitzat, ja que molt a prop del nucli urbà, a la presa romana de Sarral, es poden observar diversos afloraments de meganòduls i d'alabastre massiu, i que, durant el període de l'art romànic (segles XI-XIII), la translucidesa de l'alabastre s'aprofités a tota la geografia de la reconquesta per tapar les petites finestres de les esglésies, ja que la manufactura de vitralls era cara i complexa.(Marsal i Magre, 2018)

Pel que fa l'època romana, Sarral compta amb les restes de la important vila de Pedrenyà, a la partida de Sant Pere, on s'han trobat diversos fragments de ceràmica, mosaics, monedes i materials de marbre. L'exponent més espectacular de la romanització al terme de Sarral el constitueix el que és considerat l'únic exemple de presa romana localitzada a Catalunya, la resclosa del barranc de la Salada. Es troba a 1 Km del nucli urbà en direcció a Montblanc.(Marsal, 1998)

La presa romana del barranc de la Salada. Extreta del llibre *Santa Maria de Sarral* d'Antoni M. Marsal i Bonet.

1.2.2. ELS SEGLES XIV-XV

A partir del segle XIV, a Occident, es comença a trobar alabastre guixenc utilitzat amb certa freqüència en l'art funerari i de caràcter religiós en general: sepulcres, relleus i, especialment als territoris d'influència catalana, en retaules de certa rellevància d'esglésies i monestirs. La indústria anglesa associada a les pedreres de York, Nottingham o Lincoln és l'exemple més emblemàtic de la comercialització, a escala europea, de relleus i retaules d'alabastre del segle XV.

El que més s'apreciava de l'alabastre era el seu color blanc i la seva semblança amb el marbre, material que resultava difícil d'obtenir i moltes vegades es reciclava de les restes arqueològiques romanes, perquè implicava carregar amb grans despeses importar-lo, generalment d'Itàlia. Per això, en la documentació es troben referències a l'alabastre com a “pedra blanca”, “pedra marmòria” i fins i tot “marbre”.

A Sarral antigament ja s'explotava la muntanya del ciment. En furgar les muntanyes de ciment i guix es van topa amb un grandíol filó d'alabastre finíssim que va cridar l'atenció a la gent de la Vila, picapedrers i artistes. Moltes vegades s'ha argumentat que l'alabastre de Sarral no era de tanta qualitat com el de Beuda (La Garrotxa) o el de Gelsa (Saragossa), ja que té un to acaramel·lat, hi abunden les vetes d'hidratació i apareixen estries d'impuresa, que suposadament hauria fet que fos menys atractiu. A més a més l'alabastre de Sarral és més dur i això fa que sigui més difícil de treballar.

Al segle XIV, el rei Pere III el Cerimoniós es va fer càrrec de la construcció del sepulcre dels seus pares. En principi, la seva idea era esculpir-los en marbre, però les dificultats per obtenir-lo encarien considerablement el seu preu. Això va fer variar el projecte inicial i pensar en l'alabastre com a substitut. A partir de llavors, el monarca mostraria sempre una preferència per l'alabastre com a suport dels seus projectes escultòrics.

El monarca va tornar a utilitzar l'alabastre de Beuda per la construcció de les tombes reials de Poblet, tot i que el transport del material des del jaciment fins al monestir no només requeria disposar d'homes, bèsties de càrrega, carreteres i embarcacions marines, sinó que fins i tot obligava a millorar el camí que anava fins al port de Roses, d'es d'on sortiria rumb a Tarragona; un cop allà, el trajecte es continuava per terra fins a Poblet. Cal esmentar que aquest trajecte era molt car i lent, perquè transportar els blocs de pedra era una feina molt pesada. Si ho comparem amb el trajecte de Tarragona a Sarraal pel qual es necessitaven nou hores sense transportar res, ens podem imaginar que tardarien molt més temps en realitzar el trajecte de Roses a Tarragona.

No va ser fins moments més avançats de la seva vida quan Pere el Cerimoniós va contemplar altres alternatives entre els jaciments més propers al monestir donada la penúria de la hisenda reial. Malgrat la inicial voluntat del monarca, les actuals restes indiquen que, finalment, es va optar per la pedra. En cap moment, però, es veu reflectida a la documentació la possibilitat d'aprovisionar-se de les pedreres d'alabastre de la Conca de Barberà.

La relativa manca de referències a l'explotació de l'alabastre de Sarraal es remunta a començaments del segle XV. L'escassa informació no ens permet anar gaire lluny a l'hora de donar explicacions. Se sap que artistes de l'època com Pere Joan va ser a la Conca de Barberà en un dels seus viatges, però no va mostrar cap interès en visitar cap dels jaciments.

En conseqüència, això fa pensar que Damià Forment va ser el primer escultor en utilitzar l'alabastre de Sarraal, moment a partir del qual es disposen de més notícies que indicarien una arrencada en la seva explotació.(M. Ortí, 2004)

1.2.3. EL SEGLE XVI. L'ESCUPTOR DAMIÀ FORMENT

Antoni Morell en el llibre *Història de Sarreal* esmentava que, en els segles XVI i XVII les pedreres que eren explotades i els tallers on es feien escultures d'alabastre, enriquien la població. El famós escultor Isidre Espinalt juntament amb els seus descendents, van formar part de generacions d'artistes de mèrit, i van escampar arreu la fama de Sarreal durant els segles XVII i XVIII.

De les pedreres del terme municipal de Sarreal, s'extragué la pedra per fer el grandios retale de l'altar major del Monestir de Poblet, fet d'alabastre i inspirat en el renaixement italià. Aquest important retale era obra de Damià Forment.

Damià Forment i Cabot va néixer entre 1475 i 1480 a València, era fill segon del fuster Pau Forment i de Beatriu Cabot. Va passar la seva joventut a València, on va casar-se el 1499 amb Jerònima Alboreda, de qui va tenir quatre filles. Va rebre la seva primera formació artística al taller patern, al costat del seu germà Onofre. També va absorbir les influències d'artistes que estaven presents a València, sobretot pintors.

La mort del seu pare l'any 1508, i el pas del taller familiar a mans del seu germà, segurament van ser decisius perquè canviés d'aires. Al maig del 1509 apareix documentat per primera vegada a l'Aragó, va contractar el retale de l'església del Pilar de Saragossa. La seva arribada va ser decisiva per l'escultura aragonesa, i donà un fort impuls a l'art renaixentista de la Corona d'Aragó. La realització del retale del Pilar li obre les portes al seu reconeixement professional a l'Aragó, aconseguint altres encàrrecs importants a Saragossa.

El mestre valencià va anar a treballar a Catalunya durant la meitat de la dècada dels anys 20 del segle XVI, contribuint a escampar la llavor en unes noves formes artístiques. En el retale de l'altar major del monestir de Poblet revoluciona l'estructura tradicional dels seus retaules, els quals malgrat tenir un caràcter d'incipient classicisme, es mantien dins el món gòtic. El seu pas pel Principat serà fonamental per la seva trajectòria. Després d'una llarga carrera a la Corona d'Aragó va contractar el 1537 l'única obra coneguda de l'artista a Castella, el retale major de la catedral de Santo Domingo de la Calzada, una peça que va esdevenir un referent importantíssim per l'evolució de la plàstica en la vall mitjana de l'Ebre. Damià Forment va morir el 22 de desembre del 1540 a la ciutat castellana, va ser enterrat al claustre de la catedral.(Yeguas, 1999)

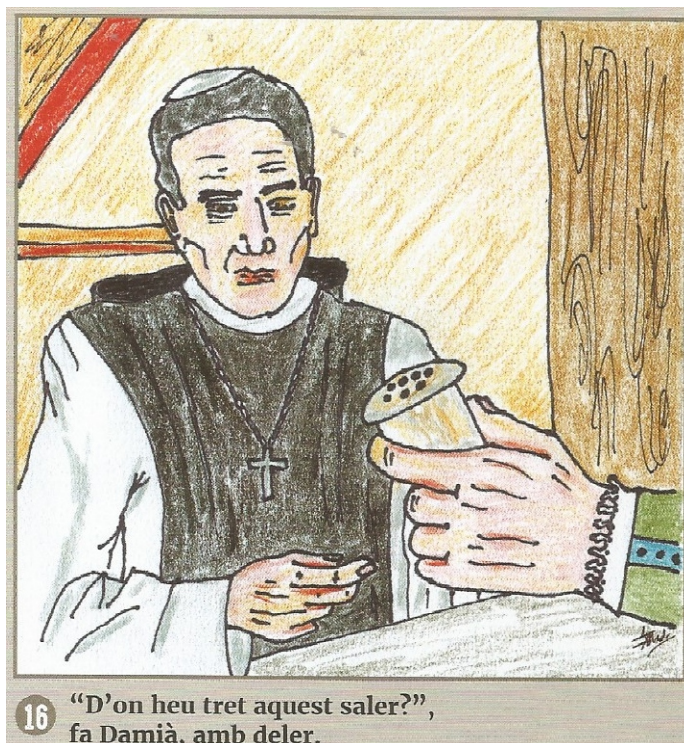
Gran part del retaule de l'altar major del monestir de Poblet va ser construït a Montblanc, on la pedra hi era portada en carro des de Sarra. L'obra era pensada per ser feta en tres anys, però segons consta en una inscripció del retaule va ser acabada abans, l'any 1529. El preu d'aquest va ser de 4.862 lliures barceloneses (unes 12.900 ptes.) i una mula de propina. Aquest retaule, però, va comportar l'enemistat entre els monjos i l'abat, ja que aquest va ser depositat pels monjos. Una part del pressupost destinat al retaule va desaparèixer. Suposadament hauria estat l'abat Queixal qui se l'hauria quedat. També es va argumentar que l'obra final es contradeia amb el contracte signat amb l'escultor.

Inicialment s'havia de construir amb alabastre aragonès, ja que així es va acordar verbalment, però al contracte no hi quedava estipulada la seva procedència. Però els monjos van assenyalar que l'alabastre utilitzat no era ni tan bo ni tan fort com l'aragonès, sinó que era guixenc i es desfeia fàcilment. També acusaven a Forment que podria haver-ne escollit un millor al mateix jaciment perquè aquest era negre i brut. Però el veritable problema amb el retaule no era l'alabastre sinó el preu que s'havia pagat per ell considerant que caldria transportar-lo des de l'Aragó.

Forment va posar en dubte que no es conegués l'existència de pedreres a Sarra. L'argument de la qualitat de l'alabastre és negat per ell sense necessitat de donar masses explicacions, ja que confiava en que els experts el jutjarien d'igual valor que l'aragonès, i així va ser implícitament.

De fet, hi ha una anècdota curiosa quan parlem del per què el retaule de Poblet és fet d'alabastre de Sarra. L'abat Caixal va dir en un dinar de negocis amb Damià Forment que volia una obra feta amb alabastre. L'abat pensava en alabastre aragonès, el més utilitzat fins llavors, però Forment es va fixar en el saler que hi havia damunt la taula. Aquest estava fet per un artesà local, amb una pedra de més qualitat i propera. Va preguntar per la seva procedència i li van dir que estava fet d'alabastre de Sarra. Aquest fet va ser clau perquè Damià Forment es decidís a utilitzar l'alabastre de Sarra per fer el retaule de l'Altar Major de Poblet.

Imatge extreta del llibre *Tots els papers de l'auca*

L'estada de Forment a Poblet sembla ser un element clau en la presència d'obres d'alabastre atribuïdes a ell i al seu taller per Yeguas i Gassó. A la Conca de Barberà hi ha moltes obres fetes d'alabastre i sembla lògic pensar que aquestes obres poden ser fetes amb alabastre de Sarra, ja que sinó el preu de les obres s'hagués encarit notablement. Però no només a la Conca de Barberà es troben obres fetes amb alabastre sarra, sinó a tot Catalunya. A Santes Creus, trobem el fris afegit al sepulcre de Jaume II i Blanca d'Anjou. A Barcelona, a l'església de Sant Miquel, una dormició de la Verge que podria datar del 1536-37. A Tarragona, el sepulcre de Joan de Soldevila, sembla fet pel valencià el 1532. A Lleida, una epifania del Museu Diocesà. I a Vallbona de les Monges una Dormició de la Verge del primer terç del XVI.

Des d'aquesta perspectiva, no queda en dubte que Forment va actuar com a element dinamitzador i propagandístic, perquè en cert sentit va obrir una nova etapa, traduïda en la presència d'alabastre sarra a la documentació. Com hem vist, ni els mateixos escultors que van declarar en contra de Forment al 1535 van prendre seriosament els dubtes que el monestir al·legava respecte de l'alabastre utilitzat al retaule.

Retaule de l'altar major de Santa Maria de Poblet, obra de Damià Forment. Fotografia extreta de l'arxiu del monestir de Poblet.

2. UN SEGLE D'ALABASTRE A SARRAL

2.1. ELS ORÍGENS. RAUD I ARCANGIOLI

Per conèixer els orígens dels tallers d'alabastre a Sarraí s'ha consultat el llibre Història de Sarraí de Mossèn Antoni Morell (Morell, 1975), perquè en l'arxiu de l'Ajuntament de Sarraí no s'han localitzat els padrons de la contribució industrial anterior a 1939.

L'explotació de l'alabastre a Sarraí va ser descuidada durant molts anys. Molt probablement la gran destrucció provocada per la invasió francesa l'any 1808 que inicia l'anomenada Guerra del francès i la Guerra dels Set anys o 1a Guerra Carlina (1833 - 1840) que va enfrontar als partidaris per una banda de la filla del rei Ferran VII, Isabel, i per l'altra al pretendent i germà del rei, Carles Maria Isidre, van ser la causa principal de l'abandó definitiu, ja que el país estava en estat d'extrema pobresa. En alguna ocasió però, es van utilitzar les pedreres per extreure pedra destinada a guix i a l'exportació. Va ser precisament en aquest context quan un vagó de guix que hi havia a l'Estació de França de Barcelona, va cridar l'atenció al francès Maurice Raud i a l'italià Víctor Arcangioli, dos desertors i refugiats de la primera guerra mundial, la Gran Guerra (1914-1918). En van esbrinar la procedència i resultà ser que la pedra era de Sarraí. Van veure una oportunitat de tirar endavant i van decidir anar-hi per dedicar-se a la seva explotació. Quan van arribar es van trobar que l'alabastre no era treballat ni apreciat per la població i que les pedreres només eren explotades per a extreure guix i ciment. Va ser aleshores quan van intentar revifar la indústria de l'alabastre.

Imatge on hi apareixen Víctor Arcangioli i Maurice Raud (drets el segon i el tercer per l'esquerra). Extreta del llibre *Sarraí* d'Antoni M. Marsal i Bonet.

L'any 1917 van inaugurar el primer taller d'alabastre a la fàbrica de farines d'en Florenci Mateu, el qual s'hi havia associat, aportant el capital per emprendre la nova indústria mentre ells aportarien el treball tècnic i administratiu. Van tenir una gran producció de columnes, gerros i altres objectes, però el negoci no funcionava bé, ja que la venda era baixa, alguns objectes no estaven prou perfeccionats i d'altres no donaven utilitat per manca de destresa. Florenci Mateu en veure que el negoci no anava bé, va decidir desfer la companyia que només havia durat de dos a tres anys. La causa principal va ser el viatge d'en Maurice a Madrid per vendre l'alabastre, d'on va tornar amb més despeses que beneficis.

Durant l'any 1920 en Maurice va buscar un nou soci capitalista. En Daniel Giné, un negociant, va prestar el seu local, situat al carrer de Targa, per instal·lar el nou taller. Però no va durar gaire degut a una forta crisi en el negoci. Dos anys després es va desfer la societat. Aleshores en Maurice va llogar el mateix local, mentre que en Víctor marxava a treballar a Barcelona fins l'any 1923 que va retornar a Sarra i va fer d'encarregat de la indústria, propietat d'en Maurice. En aquell taller llavors hi treballaven unes 20 persones, entre elles també dones. La pedra s'extreia principalment de la pedrera de la Serra, que pertanyia a casa Fonoll.

A finals de 1925 van sorgir diferències entre el francès i l'italià que van provocar la seva separació definitiva. En Raud va adquirir una parcel·la en el Portell del Moix al costat de la carretera de Santa Coloma per construir-hi el seu taller durant l'any 1927. En Víctor va començar a treballar a l'edifici anomenat de les Monges, del carrer Sant Joan. Més endavant en Daniel Giné, va afavorir la nova indústria construint un local ben a prop de l'altre. L'ànima de les realitzacions artístiques d'aquesta indústria va ser en Joan Massagué Ventura que va venir a Sarra per petició d'en Víctor, ja que hi havia una gran competència entre ell i en Raud. Aquests dos tallers estaven ben equipats amb màquines, treballadors i molt bons escultors i van tornar a Sarra la fama que havia tingut en els segles passats.

Va ser durant els anys 1928 i 1929 quan aquesta indústria va ser més pròspera, ja que es van realitzar molts treballs per l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1929 i també es va començar a vendre arreu d'Espanya.

L'any 1930 va arribar a Sarra un jove alacantí, Antoni Dejoan Garcia, que va treballar durant dos anys al taller d'en Raud, adquirint els primers coneixements de l'ofici. Gràcies als coneixements adquirits a Sarra, va ser el promotor de la indústria de l'alabastre a Cintruénigo (Navarra), que en la dècada dels anys 70 disposava d'una vintena de fàbriques i tallers artesans. *(Cintruénigo-1974-Elaboración del alabastro-NODO, 1974)*

L'inici de la guerra civil el 18 de juliol de 1936, va repercutir desfavorablement en l'activitat normal de la indústria sarralenca. En Raud va tancar el seu taller tres mesos després de començar la guerra i en Joan Massagué va ser expulsat de la població pel Comitè antifeixista, deixant en decadència la indústria d'en Víctor que va quedar-se sense direcció artística i només amb l'aprenent Josep Miquel Tarés que amb el temps seria un gran escultor. Aleshores la producció i la qualitat van disminuir, treballant-se només al torn i fent-se petits i senzills objectes artístics de regal. Tot i les dificultats es va seguir treballant fins a finals del 1938 quan l'activitat de la vila va quedar totalment paralitzada pels moments difícils i incerts que s'estaven vivint a causa de la guerra.

2.2. LA CONSOLIDACIÓ. CRISI I RECUPERACIÓ

Segons Morell sembla que quan va acabar la guerra civil es van posar en marxa els dos tallers d'alabastre que ja funcionaven anteriorment. Al principi va ser difícil ja que l'economia estava desfeta. Tot i això a la contribució industrial de 1939 només hi consta el taller d'alabastre de Víctor Arcangioli a l'Ada. José Antonio, 25.

El 1939 mor en Víctor Arcangioli, un dels promotors del ressorgiment de la indústria de Sarra. Això va suposar un contratemps pel seu taller, el qual encara n'era responsable en Jaume Badia durant tres mesos, i sent el nou encarregat en Jaume Rull Padullés. Continuaven com a escultors en Joan Massagué Ventura i en Josep Miquel Tarés. Aquests vivien d'aquesta indústria en uns moments difícils, però més tard ho van deixar.

A l'any 1940 l'Antoni Miquel Sans, encara feia servei militar, va instal·lar un taller d'alabastre. Els primers en portar aquesta indústria van ser en Joan Miquel Gatell, en Rossend Miró Miralles i en Salvador Torroja Huguet. A finals de 1941 comença a treballar-hi l'escultor Joan Massagué Ventura. Passades les primeres dificultats, aquesta indústria esdevindrà la més important del poble.

Maurice Raud, que en aquell moment vivia a Barcelona, se'n va adonar que el seu taller no anava de cap manera, ja que tenia més despeses que entrades. Aleshores, va decidir vendre el taller amb la maquinària, la casa, el solar i el dret a pedrera i ho va adquirir l'Antoni Miquel. L'escultor Josep Gimeno Jovani va continuar treballant per ell però la resta de treballadors van passar a treballar amb l'Antoni Miquel, que durant un temps es va centrar les comandes de caire religiós fetes pel Raud.

Durant la dècada del quaranta i part del cinquanta, la indústria de l'alabastre es va centrar bàsicament en els objectes religiosos, ja que a causa de la guerra civil moltes esglésies van quedar destrossades i s'havien de reconstruir amb imatges i altars.

Imatge de l'església de Sarral , destruïda durant la Guerra Civil Espanyola. Font: Arxiu de l'Ajuntament de Sarral.

A partir de l'any 1947 es comença a exportar a Centreamèrica obres de caire religiós. La primera va ser un altar per la Parròquia de Nostra Senyora del Carme, a Santa Anna (El Salvador). Es van construir varies obres de mèrit per Veneçuela, Costa Rica, Cuba, El Salvador i la República Dominicana.

L'exportació d'obres religioses a Amèrica es va estendre fins la dècada dels 60, però cap a l'any 1953 va disminuir la seva comanda dins el país ja que la majoria d'esglésies ja estaven restaurades. A causa d'això la indústria de l'alabastre va tornar a passar per uns moments difícils, però es va recuperar al cap de pocs anys, fins l'any 1955 quan va augmentar la producció d'objectes de regal, destinats al mercat nacional. Aquesta nova empenta va culminarà amb una altra època florent en la dècada dels seixanta.

Al setembre de 1956, en Ramon Marimon Savidó, que havia treballat per la casa *Morell-Sanahuja*, i en Josep Torroja Huguet, treballador dels tallers Miquel, van obrir un nou taller d'alabastre. Un any més tard en Salvador Torroja Huguet va entrar a formar part de l'empresa, però aquest abans no treballava l'alabastre sinó que des del 1947 era forner. Aquesta empresa va obtenir un gran reconeixement gràcies al sacrifici i al constant treball dels associats.

A mitjans de l'any 1957 l'escultor Josep Miquel Tarés, va deixar de treballar als tallers Miquel per obrir un nou taller on hi treballava per compte propi.

Gràcies al bon curs que portava la indústria de l'alabastre, els treballadors dedicats als sectors van augmentar, es van inaugurar nous tallers i es van formar diferents societats durant la dècada dels seixanta.

L'any 1961 els *Alabastres Morell-Sanahuja* van inaugurar un edifici amb estada i taller on quatre anys més tard es construiria el seient del P. Abat per l'altar major del Monestir de Poblet. Més tard es va construir un local que s'utilitzava com a tenda i exposició d'objectes.

Al maig de 1964 els germans Serra Bové van crear una societat amb el nom d'*Alabastros Serra*.

Al febrer de 1965, els germans Jordi i Joan Massagué Pagès i en Dídac Fuentes Castellanos, van tornar a Sarraí després d'uns anys a Andorra i van obrir un taller amb el nom de *Reial Alabastres*.

Al setembre de 1965 els *Alabastres Marimon-Torroja* van estrenar un nou taller més espaiós.

En Josep Bacardí Mateu juntament amb el seu fill Ramon es van endinsar en la indústria de l'alabastre a casa seva amb el nom d'*Alabastres Bacardí*. Més tard van inaugurar una exposició d'objectes i una botiga de vendes.

Els antics locals d'en Maurice Raud, que van ser transformats en sala de cinema, van ser adquirits per l'Antoni Miquel tornant-los a utilitzar per la indústria de l'alabastre. En aquests terrenys s'hi van construir uns grans tallers destinats a l'exposició i a les oficines, les quals van ser inaugurades al març del 1968.

L'escultor Jaume Ballesté Gabarró tenia un taller propi, però se li va fer petit per desenvolupar el seu negoci. Per aquest motiu va construir un nou local, aquest més ampli, amb el nom d'*Alabastres Ballesté*.

En Manel Rull Cots i l'Emili Cortada Pons van obrir una nova indústria a finals de maig del 1969 amb el nom d'*Alabastres Cortada-Rull*.

El negoci de l'alabastre seguia un camí ascendent. L'any 1970 es van obrir els *Alabastres Alfredo* que tenien una botiga i un taller. Aquesta nova societat estava en mans de l'Alfred Pijoan Giné.

El Francesc Carricondo López juntament amb els seus fills, va obrir un taller amb el nom d'*Alabastres Carricondo*.

Al gener de 1970 en Ricard Potau Roca i en Floramant Tarragó Elias van obrir una nova indústria amb el nom d'*Alabastres Tarragó-Potau*.

Els germans Antoni i Joan Moreno Garcia, després d'haver treballat per altres, van decidir obrir el seu propi taller amb el nom d'*Alabastres Moreno*.

Finalment al maig de 1971, comencen la seva activitat els *Alabastres Sarreal*, que van posar punt i final durant un temps al sorgiment de noves indústries i societats en l'època floreixen de l'alabastre. Aquests estaven dirigits per l' Isidre Magre Mestre i en aquell moment només treballaven amb alabastre de les pedreres del poble.

També hi havia diferents escultors i tallistes que treballaven en obradors i a casa seva per encàrrec dels tallers i de fora.

En aquell moment la indústria es va modernitzar en alguns tallers, ja que disposaven de bona maquinària per fer una important producció de varietat de peces i d'objectes artísticament valuosos. Hi havia unes 225 persones treballant l'alabastre, quasi tota la joventut del poble. A causa d'aquesta bonança, la indústria de l'alabastre passa a ser un dels mitjans econòmics més importants i sanejats de la població de Sarreal, fent elevar de manera considerable el nivell de vida de la gent del poble, que es nota en tots els àmbits.

Un fet curiós és que en aquell moment la major part d'alabastre que s'utilitzava per fer les peces i els objectes procedia de l'Aragó. Del terme de Sarreal s'extreia ben poca pedra, tot hi tenir una bellesa i qualitat valuosa. L'alabastre de l'Aragó és menys formós per modelar escultures, però per altra banda per alguns objectes té més bona acceptació i és més fàcil de treballar. També és cert que les pedreres d'alabastre del terme no haguessin sigut suficient per abastir totes les fàbriques locals ja que en necessitaven una gran quantitat i si s'haguessin explotat al ritme que necessitaven, segurament haguessin quedat esgotades o bé la seva extracció hagués sigut més costosa.

En aquell moment Sarreal es va fer famós per tot el món. La producció d'alabastre es distribuïa per totes les nacions, el turisme estranger i el nacional, tots dos molt nombrosos, acudia també a Sarreal per l'alabastre, ja fos per comprar-lo o bé per visitar-lo en sales d'exposició.

Dibuix fet a mà (Alabastres Miquel) de l'Altar Major, nínxols laterals i combregador de la capella del Liceo Salvadoreño, a Sant Salvador (El Salvador). Font pròpia.

Obra original del citat Altar Major, nínxols laterals i combregador de la capella del Liceo Salvadoreño, a Sant Salvador (El Salvador). Fotografia d'Antoni Rull (arxiu de l'Ajuntament de Sarrià).

3. L'APOGEU DE LA INDÚSTRIA DE L'ALABASTRE A SARRAL

3.1. CONTEXT HISTÒRIC D'ESPANYA

Després de la Guerra Civil (1936-1939) es va instaurar a Espanya el règim franquista, una dictadura personalista amb un Estat autoritari que va durar uns quaranta anys. La fi de la guerra, l'any 1939, va representar la liquidació de la democràcia i la substitució d'aquesta per un nou ordre feixista que s'imposava per mitjà d'un Estat dictatorial. El nou ordre franquista no reconeixia les llibertats democràtiques, no tenia cap constitució ni acceptava el sufragi com a legitimador del poder. Només hi havia un partit, Falange Española y de las JONS, i un sindicat, la Central Nacional Sindicalista (CNS). La resta de partits van ser declarats il·legals i perseguits i una dura repressió es va estendre contra tots aquells qui manifestaven la seva disconformitat amb el nou règim.

La repressió va ser una de les característiques més constants del franquisme i responia a una voluntat premeditada de liquidar qualsevol oposició, d'impedir tota protesta o manifestació de dissidència i d'imposar la por i el terror a fi d'inhibir la població.

De manera paral·lela, es va imposar un estricte control social, acompanyat d'una forta repressió ideològica. La imposició d'unes normes de conducta fixades pel puritanisme catòlic va comportar la imposició dels valors més tradicionals. Una rígida censura sobre les activitats lúdiques, socials i culturals pretenia sancionar qualsevol transgressió, impedir el contacte amb els corrents culturals de l'exterior i potenciar la difusió dels valors folklòrics espanyols com els únics possibles per al consum popular. Els mitjans de comunicació oficials, com ara *Radio Nacional de España*, el noticiari oficial i obligatori o NO-DO, l'agència de notícies EFE, o la premsa del règim, van esdevenir uns eficaços instruments de propaganda i d'ensinistrament ideològic.

Bona part de l'educació va quedar en mans de l'Església, fet que va significar la liquidació de gran part de l'escola pública i progressista, substituint aquesta per una escola privada i força repressiva. Es va tornar a l'escola més tradicional, impregnada d'integrisme catòlic i espanyolisme exaltat. Contra unes pràctiques pedagògiques renovadores i laiques impulsades per l'escola republicana, es va imposar un ensenyament destinat a inculcar valors polítics i morals, més que no pas a raonar i a pensar. L'ensenyament va esdevenir una barreja de patriotisme i religió destinada a imposar conviccions, és a dir, adoctrinar els joves en els valors i les creences dels guanyadors de la Guerra Civil, per a la qual cosa calia emprar elements pedagògics que servissin per crear emocions, més que no pas per suscitar la reflexió. Així, es demanava que a classe hi hagués abundants imatges patriòtiques i religioses. I tot això, pensat fonamentalment per als nois, ja que l'educació de les noies s'orientava bàsicament a la preparació per ser mares, esposes i mestresses de casa.

La família va esdevenir la unitat social bàsica, el divorci no era permès i la dona va tornar al paper domèstic més tradicional de mare que tenia cura de la llar, dels fills i restava submissa a les ordres del cap de família. La difusió d'aquest ideari va quedar en mans de la *Sección Femenina*, que va enquadrar les dones en activitats propagandístiques o de servei social obligatori.

La victòria de Franco va tenir unes repercussions econòmiques molt negatives. A curt termini, va sumir en la fam i la misèria la major part de la població. A més llarg termini, la política econòmica del franquisme va consolidar una economia força endarrerida i molt poc competitiva a escala internacional.

La política econòmica dels vencedors atorgava a l'Estat un paper intervencionista i regulador de les relacions econòmiques. Un dels seus objectius econòmics primordials va ser aconseguir l'autosuficiència econòmica (autarquia) a partir de l'aïllament exterior i de la substitució del lliure mercat per la intervenció generalitzada de l'Administració. Per tal d'aconseguir l'autarquia es va reglamentar el comerç exterior i es van limitar les exportacions i les importacions. Es va substituir el funcionament del lliure mercat per la fixació arbitrària dels preus i el control d'una part de la producció per part de l'Estat, al qual els productors estaven obligats a vendre a un preu taxat prèviament. El resultat de tot això va ser el bloqueig del creixement econòmic i el desaprofitament de la conjuntura favorable que va conèixer Europa després de la Segona Guerra Mundial. La fixació del preu dels aliments i l'escàs creixement de la producció van afavorir un desproveïment generalitzat d'aliments. La venda d'alguns productes de primera necessitat va ser regulada mitjançant una cartilla de racionament, que es va mantenir fins al 1951. Aquesta situació va facilitar el sorgiment d'un mercat negre, il·legal i paral·lel, en el qual els estraperlistes venien els productes racionats a un preu que va arribar a ser entre quatre i sis vegades més alt que el del mercat oficial.

Les insuficients quantitats garantides pel racionament van comportar una generalització de la fam i la misèria per a una gran part de la població, que va veure dràsticament reduïda la seva capacitat adquisitiva atès que els salaris es mantenien a uns nivells molts baixos. ("Catalunya i la dictadura franquista: 1940-1975," n.d.)

3.2. EL DESARROLLISMO

Durant els anys 60 hi va haver un important creixement a Espanya. El suport dels Estats Units i l'abandonament de la política autàrquica va permetre a Espanya beneficiar-se de l'etapa expansiva que va travessar l'economia mundial. Franco va posar la política econòmica espanyola en mans d'un grup d'economistes vinculats al Opus Dei (els tecnòcrates) que van implementar el *Plan de Estabilización y los Planes de Desarrollo Económico y Social* (1964-1967).

La nova orientació econòmica comprenia tres grans eixos:

- **Estabilització de l'economia.** Per reduir la inflació, es van elevar els tipus d'interès, es van limitar els crèdits bancaris i es van congelar els sous.
- **Liberalització interior de l'economia.** Es va dur a terme eliminant organismes estatals interventors i també la reglamentació de preus fixos.
- **Liberalització exterior de l'economia.** Eliminació dels obstacles per a l'entrada de mercaderies estrangeres i per la inversió de capitals exteriors. Per facilitar els intercanvis, es va devaluar la pesseta gairebé un 50% en relació amb el dòlar.

Un dels aspectes més destacats del *Plan de Desarrollo* és la política de “*polos de desarrollo*”, “*polos de promoción*” i “*zonas de preferente localización industrial*” ubicats a Castella, Andalusia, Galícia, Aragó o Extremadura, a través dels quals es pretenia estimular la industrialització d'aquests territoris i reequilibrar el mapa econòmic espanyol. En la mesura del seu limitat èxit, aquestes fórmules disminuiran les diferències estructurals entre Catalunya i Espanya, però no alteraran substancialment el pes del Principat en l'aparell productiu estatal.

Es van promulgar tres plans de vigència quadriennal (1964-1967, 1968-1971, 1972-1975) i, per controlar-ne el funcionament, es va crear una comissaria del Plan de Desarrollo. Aquest plans van obrir dues línies d'actuació: les accions estructurals, que pretenien resoldre algunes deficiències de la indústria, i els pols de desenvolupament, que havien de reduir els desequilibris regionals mitjançant la promoció d'empreses noves en zones d'industrialització escassa.

Els resultats de la planificació franquista van ser molt limitats, en una bona mesura perquè en molts casos els recursos es van invertir ineficaçment. El resultat més reeixit va ser dotar el país d'infraestructures i de matèries bàsiques.(García, Gatell, i Risques, 2016)

Per sectors, l'agrari continuà la seva adaptació a les transformacions de la resta del sistema econòmic: pèrdua de població activa fins a ocupar-ne només un "europeu" 8,4 per cent el 1970 l'índex de mecanització més alt de l'estat, apreciable creixement de la grandària mitjana de les explotacions, tot mantenint-ne l'estructura familiar, una elevada productivitat i capacitat d'innovació en funció de les empreses subministradores de maquinària, pinsos, fertilitzants, etc.

Aquests anys també són brillants pel sector de la construcció, cosa que s'explica pel creixement demogràfic, per l'augment general del nivell de vida i també pel desenvolupament dels serveis, i li permet incrementar la mà d'obra ocupada. L'enorme demanda d'habitatges determina en el conjunt el període un veritable *boom* immobiliari, tant a Barcelona com als altres centres urbans i industrials.(de Riquer i Culla, 1992)

Els anys seixanta també van ser els dels inicis del turisme de masses. Espanya va experimentar un gran desenvolupament turístic a causa de la planificació econòmica franquista, que va entendre el turisme com un important factor de desenvolupament per a finançar les instal·lacions industrials i equilibrar el dèficit comercial. El desenvolupament social i econòmic dels països europeus i l'obertura de l'economia espanyola a Europa van permetre que àmplies capes de la població europea gaudissin de vacances a Espanya. Per a ells, Espanya era un indret dotat de clima benigne, platges gairebé desertes i preus molt baixos. Per proximitat fronterera i per la gran bellesa paisatgística, les costes catalanes en van ser les més afavorides. La Costa Brava i la Costa Daurada van esdevenir espais mítics per a uns turistes que rebien sol, bon menjar i habitatge a preus insòlits al seu país d'origen. El 1960 el nombre de visitants va superar els 6 milions, obrint-se en aquest moment una etapa de creixement continu que va durar fins a 1973. Amb aquests elements es va iniciar un desenvolupament del sector serveis, que va requerir la construcció d'apartaments i hotels, i va donar lloc a la precipitada urbanització dels litorals, moltes vegades regida per l'especulació i mancada de planificació. (hotels, restaurants, transports...), necessaris per atendre la creixent demanda turística. Aquest model turístic es va caracteritzar per una abundant oferta adreçada a clientela massiva, de poder adquisitiu mitjà-baix, allotjada en hotels de platja i apartaments de categoria intermèdia.

Aquest turisme també va tenir efectes importants en els costums i la ideologia de la població: va mostrar formes de vida diferents, va forçar una obertura dels rígids esquemes morals franquistes i va permetre l'entrada de sectors de la població a l'anomenada societat de consum. Gràcies al turisme la infraestructura de comunicacions experimenta millores substancials, des de la inauguració de l'aeroport de Girona - Costa Brava (1967) fins a l'ampliació en 12 quilòmetres i 17 estacions de la marxa del metro barcelonès entre 1967 i 1970.(de Riquer i Culla, 1992)

En els quinze anys que van del 1960 al 1975 Espanya va experimentar l'augment de la població més alt de la seva història, que encara va ser més accentuat a Catalunya. Això va ser provocat bàsicament per la davallada evident de la mortalitat, sobretot de la infantil, i pel fet que es va mantenir una taxa de natalitat elevada.

El fenomen demogràfic més remarcable d'aquesta etapa van ser els moviments migratoris. Les causes d'aquest fenomen van ser la capacitat d'atracció de les grans ciutats industrials espanyoles i europees, que oferien unes condicions de treball i de vida més bones, juntament amb les dificultats de subsistència, la manca d'ocupació i les escasses perspectives de futur en una bona part de les zones rurals, que feien fora una part de la població.

L'èxode rural va ser molt intens a les zones agrícoles latifundistes del sud d'Espanya on les transformacions de l'agricultura van deixar sense feina a molts pagesos.

La millora dels salaris i l'increment del nombre d'ocupats van fer pujar tant la renda per capità com la familiar, que van escurçar la distància amb els índexs europeus. L'increment del nivell de vida va millorar la capacitat de consum de béns i de serveis per habitant, que es va duplicar entre el 1960 i el 1973.(García *et al.*, 2016)

3.3. SARRAL DURANT ELS ANYS 1960-80

A partir dels anys seixanta el panorama industrial de la Conca de Barberà comença a canviar força i assenta les bases del moment actual.

En primer lloc, el tèxtil tradicional entra en una certa crisi que obliga algunes empreses a tancar o reduir el nombre de treballadors, cosa que afecta sobretot a Santa Coloma de Queralt. Al mateix temps es produeixen una colla d'instal·lacions del sector de la confecció i gèneres de punt, les quals afecten diversos municipis entre ells Sarraí (Indra, SA).

L'impacte sobre el sector industrial de la Conca de Barberà va ser fort, de manera que va canviar la base productiva no sols de la capital comarcal, sinó també de bona part dels municipis propers, perquè significà una alternativa de treball davant de l'agricultura. L'arribada d'indústries foranes a la Conca de Barberà és un fet que forma part d'un procés que té a veure amb el canvi dels sistemes de producció industrials dels països capitalistes, que es basa en la descentralització de la producció. En el cas de la Conca de Barberà, hom s'integra en el procés de descentralització de Barcelona, lloc d'origen de la majoria de noves empreses. Les raons principals d'aquests trasllats eren les de buscar sòls a preus més barats i tenir més mà d'obra a un preu més baix. Tot i que el preu del transport es va incrementar, la disminució dels costos salarials ho compensava. Per aquest motiu era important situar les fàbriques prop de grans eixos de comunicació, com és el cas de la Conca de Barberà que disposa de l'autopista A-2.

L'arribada de noves empreses a la Conca de Barberà comporta un increment de les rendes de la població, fet que possibilita una estabilitat en els seus ingressos. Per altra banda, creix la contractació eventual i el treball femení i de joves. Com que es milloren les condicions laborals, es redueix la conflictivitat laboral, degut principalment a la nul·la implantació dels sindicats a la comarca. Tot i això, l'economia submergida va tenir un pes important en la producció industrial, especialment en el tèxtil, on el treball femení a domicili estava molt estès. L'economia "irregular" és força important i cal tenir-la en compte a l'hora de considerar el conjunt de l'economia comarcal. L'extensió d'aquest tipus de treball significa tenir unes rendes que si bé no són altes, es combinen en molts casos amb l'explotació a temps parcial dels terrenys de conreu, en el cas dels homes, en el cas de les dones representen una aportació suplementària al treball del marit al camp o en el mateix sector industrial. Pel que fa als joves, la feina a la fàbrica significa una alternativa econòmica més atractiva que no pas les feines al camp o bé la sortida de la comarca. Aquests ingressos són reduïts però són suficients tenint en compte que els joves no tenen tantes despeses ja que viuen amb els pares.

A partir de l'any 1970, a la Conca de Barberà, hi coexistien la indústria tradicional, basada en l'alimentació, el tèxtil i l'extracció i la indústria moderna, amb una diversificació d'activitats. En aquest sentit, a Sarra, hi destaquen la Cooperativa Vinícola i dues empreses privades que es dediquen a l'envelliment de vins i caves amb D.C. Conca de Barberà. La Cooperativa comptava amb 530 socis i era la més gran i activa de la comarca. Tenia una facturació propera als 500 milions de pessetes. Era l'empresa 26 en el rànquing mundial d'elaboracions de cava.

El subsector de minerals no metàl·lics és una branca industrial que sempre ha tingut un pes específic dintre la Conca de Barberà. Potser l'activitat més coneguda és l'extracció d'alabastre i la fabricació d'objectes d'aquest mineral. Centrada bàsicament a Sarra, s'hi dedicaven una vintena d'empreses de petita dimensió, de manera que l'ocupació generada no és gaire alta en el conjunt comarcal, però pel valor de la producció i sobretot per l'alta capacitat exportadora -de les 22 empreses de la Conca de Barberà presents al cens oficials d'exportadors, 11 són d'albastres, amb vendes als països àrabs, als Estats Units, etc. - són potser les empreses més dinàmiques de la comarca. Per bé que semblen passar un bon moment, les empreses de l'alabastre necessiten una reconversió cap a productes més nous, estils més moderns i una qualitat millor per tal d'equiparar-se a la competència italiana en els mercats exteriors, i en aquest sentit s'orienten les accions de les principals cases del ram. (López et al., 1991)

La fi de la guerra i la lenta millora que anava deixant enrere les seqüeles de l'odi van contribuir a un període de benestar i inversió: es reconstrueixen el campanar i l'església, es va proveir les cases amb aigua potable i es va construir una xarxa de clavegueram. En plena època del *desarrollo*, la demografia es va recuperar gràcies a la gran immigració procedent del sud i del centre d'Espanya, i l'alabastre viu un gran moment: l'any 1969, d'un total de 1000 persones en edat activa unes 150 treballaven en els 14 tallers que hi havia. Els diaris parlaven de Sarra com la "catedral del alabastro" i durant la dècada següent era normal veure grups de turistes estrangers que admiraven l'artesanía local passejant per la vila.

El gener del 1960 es van inaugurar noves escoles i el camp d'esports mentre que la fusió dels sindicats el 1959 va permetre l'obertura d'un grandíol teatre, que fins l'any 1997 va complir les funcions d'espai recreatiu. D'aquells anys també daten les obres de remodelació de l'ermita dels Sants Metges (1967-1970), autèntic símbol de Sarra, la recollida de les aigües de diverses fonts, l'enllumenat públic (1973) i l'annexió voluntària del municipi de Montbrió l'any 1972.

A la dècada dels 80 la Cooperativa comença amb l'elaboració de cava, que havia de significar un "revulsiu" per a la deprimida economia del sector primari. Les ampliacions de la cava comença els anys 1984 i 1989. D'altra banda, l'alabastre cau en una profunda crisi que només van superar els tallers de més entitat que van saber adaptar la talla artesanal a la nova societat i van obrir-se al mercat internacional. El gener de l'any 1998 es va inaugurar el Museu de l'Alabastre, l'únic de l'Estat, que va ser un gran incentiu per aquesta indústria. Aquest consta de 4 sales: la primera reproduïx un dels primers tallers mecanitzats d'alabastre del 1917, amb màquines i eines de l'època; la segona mostra l'evolució de la talla al llarg del segle, des de l'alabastre negre fins a les peces motllurades amb resina sintètica; un vídeo explicatiu de tot el procés artesanal és el motiu del tercer espai; finalment, una selecta exposició d'obres de disseny de l'artesà propietari del recinte, Isidre Magre (IMADE).

Pel que fa a la cultura, el desembre de 1982, després de seixanta anys de silenci, va reaparèixer la revista *El Baluard*. Sarral va ser nomenat Zona d'Interès Artesanal en Alabastre. (Marsal, 1998)

L'any 1982 va ser un any de creixement feble a nivell d'activitats econòmiques. Hi va haver un creixement accelerat de l'atur i també una estabilització de la taxa d'inflació. El sector agrari presentava una evolució més favorable que l'any anterior, però el seu creixement va ser més feble, en canvi el sector industrial va presentar en el seu conjunt un creixement lleugerament negatiu i també va registrar una important disminució de l'ocupació. El 1982 es va observar una clara desacceleració en el creixement dels preus industrials. (J.H., 1982)

L'any 1985 el sector de l'alabastre artesanal a Sarral estava passant per un moment de crisi. Dels florits dies en què l'afluència del turisme envaïa els tallers-botigues d'alabastre que hi havia a banda i banda de la carretera es va passar a gairebé a una total desolació. Els principals causants van ser la crisi mundial dels anys setanta i la fugida del turisme estranger a la ciutat i a les poblacions costaneres de Catalunya. Els empresaris del sector, van haver d'acomiadar molts dels seus treballadors i va haver d'assumir la feina els membres de la seva família, per això la indústria de l'alabastre a Sarral va haver de cercar nous mercats i comerciar fora del país. (Rull, 1985)

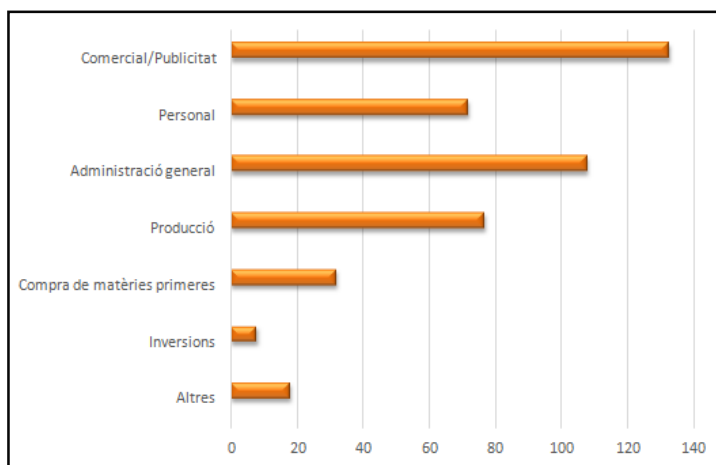
4. DADES CONCRETES DE L'AUGE DE L'ALABASTRE

En aquest apartat s'hi exposa tota la informació que s'ha recollit de les fonts documental extretes de l'arxiu de l'Ajuntament de Sarra i de les fonts orals que són les entrevistes amb persones que coneixien de primera mà l'apogeu de l'alabastre. Per traslladar tota la informació de les entrevistes, s'ha optat per un format de redacció per no caure en la repetició de preguntes i respostes.

A banda d'això, també hi trobarem un recull de dades estadístiques extretes a partir de l'experiència de dones i homes de Sarra de l'època.

4.1. ENQUESTA SOBRE LA PROBLEMÀTICA DE LA INDÚSTRIA DE L'ALABASTRE I LA NECESSITAT DE CREAR UNA UNIÓ EMPRESARIAL, 1972

Pregunta 1: Quins problemes afecten més a la seva empresa de la problemàtica següent?

Pregunta 2: Dins de l'àmbit local, quins creu que són els problemes que més afecten, en general a totes les empreses?

Els problemes que han esmentat els empresaris enquestats són:

1. La manca d'unió entre els empresaris.
2. La competència que representa l'Alabastre de l'Aragó (Cintruénigo) que provoca la disminució de la qualitat del producte per tal d'abaratir els costos.
3. La manca de personal qualificat i el poc arrelament dels treballadors als tallers amb la consegüent mobilitat de treballadors entre tallers.

Pregunta 3 : Creu que una col·laboració conjunta seria beneficiosa?

Tots els enquestats coincideixen en la necessitat de la col·laboració estratègica però matisant la dificultat que això podria comportar.

Pregunta 4: Quins serien els impediments més importants que hi haurien?

Els impediments esmentats es refereixen a la dificultat de fer complir els acords establerts, a la diversitat d'opinions i a les diferents característiques de les empreses i el seu funcionament.

Pregunta 5: Segons el seu criteri, de quina manera creu que es podrien solucionar aquests impediments?

La confiança mútua és la resposta en la que tots han coincidit.

Pregunta 6: Creu vostè que si es posés en marxa una iniciativa de col·laboració conjunta, amb plans concrets i objectius precisos, hi col·laborarien les altres empreses?

Dels 8 empresaris que la van contestar, el 4 creuen que si, el 2 creuen que no i la resta no ho saben.

Pregunta 7: Estaria disposat a realitzar una tasca conjunta amb tots els altres empresaris o amb una part d'ells?

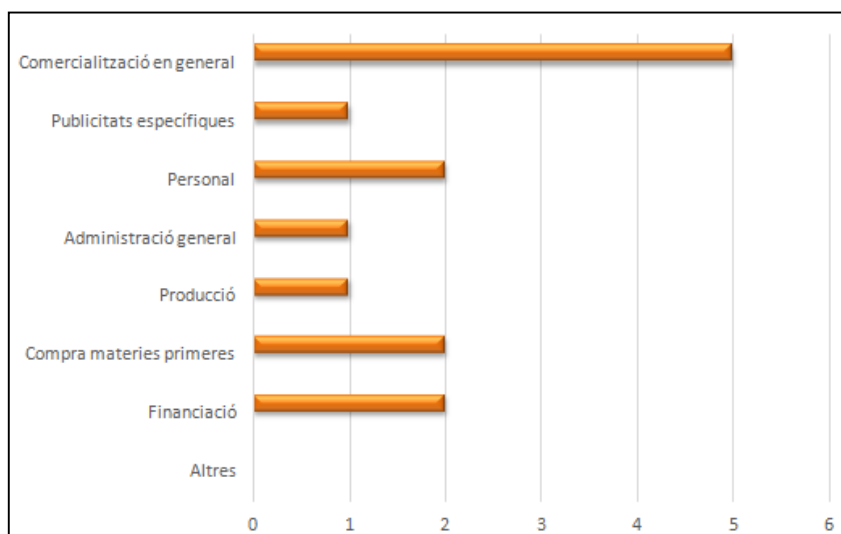
5 dels empresaris van contestar que si, 1 simplement va contestar depèn i els altres 2 no ho sabien.

Pregunta 8: Creu que una associació del tipus que fos li reduiria alguna de les seves activitats professionals dins de l'empresa? És a dir, creu vostè que hauria de sacrificar part de la seva actuació personal per a la comunitat?

La majoria contesten que no tindrien total l'autonomia perquè estarien limitats pels acords de la "unió".

Pregunta 9: En el cas que es fes una associació del tipus que fos, per quin d'aquests problemes s'hauria de començar?

*Només s'han pogut buidar tres enquestes i un d'ells no va valorar tots els ítems, sinó només els sis més importants.

Cal esmentar que per poder representar gràficament els 18 ítems que s'havien de valorar, s'ha optat per donar un valor a cada un d'ells. A l'ítem número 1 se li ha donat un valor de 18 punts i s'ha anat reduint la puntuació fins a arribar a l'ítem 18 amb només 1 punt.

Pregunta 10: Quins serien, segons el seu criteri, les etapes a cobrir per una futura associació?

L'únic enquestat que respon de manera coherent la pregunta, esmenta que caldria unificar criteris, crear una junta rectora, planificar la fabricació, organitzar el catàleg i les vendes i buscar un mercat interior i exterior.

Pregunta 11: Creu vostè que alguna persona del poble podria realitzar les tasques centralitzadores o bé s'hauria de buscar una persona de fora?

La meitat dels enquestats consideren que hauria de ser una persona de fora del poble, que fos neutral però coneixedor del negoci de l'alabastre.

Pregunta 12: Com creu que s'haurien de finançar les despeses produïdes per l'actuació conjunta?

Majoritàriament opinen que hauria de ser segons el potencial de cada empresa.

4.2. LA CONTRIBUCIÓ INDUSTRIAL

A l'arxiu de l'Ajuntament de Sarraí s'ha buidat la contribució industrial/ llicència industrial des de l'any 1900 fins l'any 1991, malgrat que no es conserven tots els anys. Val a dir que en tota la documentació el treball de l'alabastre s'hi esmenta amb l'expressió " trabajo del mármol".

En la següent taula es detallen els anys consultats, el nombre i els tipus d'activitat: tallers (T), escultors (E) i explotació no-metal (M).

La informació relativa als titulars dels tallers i els escultors, i la seva ubicació, s'especifica al final. A cada any s'informa dels canvis que hi ha. Si no es diu el contrari, és que els tallers es mantenen.

ANY	1900	1908	1909	1910	1939	1940	1941	1942	1943	1944
NOMBRE					1	1	2	3	3	3
TIPUS					1T	1T	2T	3T	3T	3T

ANY	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953
NOMBRE	3	3	2	2	3	3	3	3	3
TIPUS	3T	3T	2T	2T	3T	3T	3T	3T	3T

ANY	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
NOMBRE	2	2	3	3	4	4	5	5	6	6
TIPUS	2T	2T	2T 1E	2T 1E	3T 1E	3T 1E	3T 2E	3T 2E	4T 2E	4T 2E

ANY	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
NOMBRE	6	6	4	9	9	10	12	13	13
TIPUS	4T 2E	4T 2E	1T 3E	6T 3E	6T 3E	7T 3E	8T 3E 1M	9T 3E 1M	9T 3E 1M

ANY	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
NOMBRE	15	16	16	18	16	16	16	15	16
TIPUS	14T 1M	15T 1M	15T 1M	16T 2M	14T 2M	15T 1M	15T 1M	15T	16T

ANY	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
NOMBRE	15	16	15	15	13	16	17	17	16	13
TIPUS	15T	16T	15T	15T	13T	16T	17T	17T	16T	13T

- **1939:** Primer taller d'alabastre a nom de Víctor Arcangioli, a Av. José Antonio, 25.
- **1941:** el taller de la vídua de Víctor Arcangioli i el de Raud Julien a Av. José Antonio, 30.
- **1942:** als dos anteriors s'hi suma el de Antoni Miquel Vinadé al C/ 14 de Gener.
- **1944:** la vídua Arcangioli a Magdalena Giné Tarrés.
- **1947:** ha tancat el taller de Raud. Només consten Magdalena Giné i Antoni Miquel.
- **1949:** s'incorpora el taller de José Morell Guardias al C/ Calvo Sotelo, 1.
- **1954:** dos tallers, el d'Antoni Miquel i José Morell Guardias. Ha tancat Magdalena Giné Tarrés.
- **1956:** el primer escultor és José Gimeno Jovaní al C/ Tàrraga, 69.
- **1958:** s'incorpora el taller de Ramon Marimon Sabidó, C/ de les Eres, 16.
- **1960:** s'incorpora l'escultor Josep Miquel Tarrés al C/ Sant Joan, 24.
- **1962:** s'incorpora el taller de Joan Tardiu Rodríguez al C/ José Antonio, 27. Es tracta del mateix taller de Víctor Arcangioli del C/ José Antonio, 25, que era el sogre de l'actual titular.
- **1966:** sembla que el document no és fiable. Només consta Antonio Miquel Sans (fill de Antoni Miquel Vinadé) com a 'Trabajo del mármol' cap referència als altres tallers.

S'incorpora l'escultor Jaume Ballesté Gavarró tot i que no hi consta l'adreça.

- **1967:** consten 6 talles de 'Trabajo del mármol'. Tres d'antics: Antonio Miquel Sans, Josep Morell Guàrdias i Joan Tardiu Rodríguez; i tres noves incorporacions: María Miró Barbens, Ferran Serra Bové i Salvadó Torroja Huguet. No hi consten les adreces.

- **1970:** S'incorpora Emilio Cortada Ponts a l'Av. José Antonio, 35. També hi consta una explotació minera no-metal a nom de Mercè Campdepadrós Iborra.
- **1971:** s'incorpora Floramante Tarragó Elias al C/ Tàrrega, 7.
- **1972:** no hi consten el Josep Bacardí ni el Ferran Serra. S'ncorpora l'Isidre Magre Mestre al C/ Tàrrega, 4 i Adolfo Pijoan Giné al C/ José Antonio, 28.
- **1973:** s'incorpora Rafael Arcos Fernández al C/ del Nord, 2, Ramon Bacardí al C/ Sant Francisco, 4, Jaumé Ballesté Gavarró al C/ Sant Antoni, 5 (aquest no consta que desaparegui com a escultor), Diego Fuentes Castellanos al C/ Tàrrega, 22 i Juan Moreno García al C/ Atlàntida, 11. Cal esmentar que podria donar-se el cas que els altres escultors deixessin de ser autònoms i passessin a treballar en un taller.
- **1974:** s'incorpora Francisco Carricondo López al C/ Orient, 3. Hi consten dos "lapidario - marmolista" però no s'han comptat.
- **1975:** ja no hi consten els "lapidarios".
- **1976:** s'incorporen els Alabastres Victòria situat a les afores del poble. També l'explotació de minas no-metal a nom de Pedro Encinas Martos.
- **1977:** s'incorporen Alabastros de Sarreal SA a l'Av. José Antonio (no hi consta el número) i Josep Mª Canela Serra al C/ Tàrrega, 34. Desapareixen Diego Fuentes Castellanos, Francisco Carricondo, Isidre Magre i Adolfo Pijoan.
- **1978:** desapareix l'explotació de minas no-metal a nom de Pedro Encinas Martos i Rafael Arcos Fernández. S'incorporen Ricardo Potau Tarragó al C/ Vallès i Adolfo Pijoan Giné al C/ José Antonio, 28.
- **1980:** desapareix Juan Moreno Garcia, Salvador Torroja Huguet i també l'explotació minera no-metal de Mercè Campdepadrós Iborra. S'incorporen Juan Avelino Carricondo Vinadé al C/ Orient, 3 i Salvador Cuadras Roselló al C/ Sant Joan, 50.
- **1981:** apareix Manuel Martínez Cruz al C/ Sant Joan, 50 i pot ser que aquest ocupi el taller de Salvador Cuadras Roselló, ja que es trobaven ubicats a la mateixa adreça. Torna a aparèixer Juan Moreno Garcia al C/ Orient, 16.

- **1982:** apareix Montserrat Giró Domínguez al C/ Orient, 3 i se la pot relacionar amb Juan Avelino Carricondo Vinadé ja que es situen a la mateixa adreça. Desapareixen els Alabastres Victòria i en Manuel Martínez Cruz.
- **1983:** el taller d'Anton Miquel Sans passa a anomenar-se Alabastros Miquel S.A. Apareix Francisca Plana Orpinell al C/ Tarragona, 7 i torna a aparèixer Manuel Martínez Cruz al C/ Sant Joan, 50. Desapareix Juan Avelino Carricondo Vinadé. En aquest any s'observa que Floramante Tarragó Elias s'ha unit a una altra persona, però no s'esmenta el nom.
- **1984:** desapareix Francisca Plana Orpinell. Aquest any ja hi trobem especificat el nom de la persona que treballa amb Floramante Tarragó Elias, és el seu gendre Àngel Esteve.
- **1985:** apareix Ovidio Gutiérrez Arcos al C/Nord, 2. Desapareix Manuel Martínez Cruz.
- **1986:** apareix Mario Carricondo Vinadé al C/ Orient, 3, és el germà de Juan Avelino Carricondo Vinadé. Desapareixen Jose Morell Guardias, Ovidio Gutiérrez Arcos, Montserrat Giró Domínguez i Floramante Tarragó Elias.
- **1987:** apareixen Artigrup SA a l'Av. De la Conca, 34, Àngel Esteve Moncusí (segueix el negoci del seu sogre) al C/ 14 de Gener, Manuel Figueras Andreu al C/ Atlàntida, 13, José Mª Sanahuja Castellà a l'Av. Anguera, 22 i Àngel Tardiu López a l'Av. De la Conca, 22. El taller de Jaime Ballesté Gavarró passa a anomenar-se Ballesté Gavarró S.A.
- **1988:** apareix ROE Alabastros SCP que, per l'adreça podria ser que fos el mateix taller que el d'Ovidio Gutiérrez Arcos.
- **1990:** Apareix Isidre Magre Devesa a l'Av. De la Conca, 51. Desapareixen Manuel Figueras Andreu i Àngel Tardiu López.
- **1991:** apareix Alabastres Alfredo SL i desapareixen Alabastres Sarreal S.A., Artigrup S.A., Josep Mª Sanahuja Castellà i Antonio Tardiu Arcangioli.

4.3. ENTREVISTES AMB DESTACATS EMPRESARIS

4.3.1. ENTREVISTA AMB ALFREDO PIJUAN GENER

L'empresa del Sr. Alfredo va començar sent una societat amb el Sr. Minguella de l'Espluga de Francolí, el Sr. Folch de Montblanc i amb el doctor Gilvernet de Barcelona. Aquest últim era un metge molt famós que el Sr. Alfredo va conèixer arran d'una operació d'estomac a la qual s'havia de sotmetre. Aquest metge venia sovint a Sarraal perquè hi tenia un coto de cacera i així va ser com van iniciar la seva amistat. Va ser per això que li va proposar ser soci de l'empresa. Així és com l'any 1969 es funda *Alabastres Alfredo*.

El Sr. Alfredo no tenia cap mena d'experiència en el món de l'alabastre. Es va associar amb els senyors Minguella i Folch per l'amistat que van fer quan tots tres es dedicaven al negoci de les granges. De fet ells en van ser els socis capitalistes, aportant els diners per iniciar l'empresa i el Sr. Alfredo era el que aportava el treball.

El nombre de treballadors que tenia l'empresa entre els anys 60 i 70 era d'uns 30 i s'hi dedicaven a jornada completa. Hi havia els torners, els serradors, els tallistes, els escultors. Entre ells també hi havia dones que es dedicaven a polir, a embalar les peces i com a venedores a la botiga.

La jornada laboral era d'unes 10 hores i podien cobrar unes 70 pessetes al dia. Les hores extres no estaven incloses en el contracte, que es pagaven en un sobre a banda. Hi havia una gran mobilitat de treballadors perquè per una pesseta marxaven a treballar a un altre taller. Va ser per aquest motiu que les hores van començar augmentar de preu perquè hi havia molta feina. Els treballadors no eren només de Sarraal, sinó que n'hi havia de Barberà, de Pira, de l'Espluga de Francolí,...

La pedra que utilitzaven per treballar la compraven a l'Aragó, concretament a Quinto de Ebro, Zaila i Gelsa. La de Sarraal la van utilitzar molt poc, només per fer jocs d'escacs, perquè era molt dura per treballar.

La facturació anual en aquest anys anava entre 150.000 i 210.000 pessetes l'any. Produïen principalment per subministrar productes a les seves pròpies botigues on hi arribaven autocars de turistes pràcticament cada dia. També sortien a vendre els seus productes a la costa i van exportar molt poc.

Els productes més venut eren les columnes i els gerros. També fabricaven productes més petits com per exemple cendrers que eren més fàcil de transportar pels turistes. També donaven una comissió al xofer i al guia dels autocars perquè pareessin a les seves botigues.

Imatge de l'edifici actual dels Alabastres Alfredo. Font pròpia.

4.3.2. ENTREVISTA AMB ANTONI ARCANGIOLI

L'Antoni Arcangioli és el nét del Víctor Arcangioli. Va arribar a ser el propietari del taller Arcangioli. Ens ha explicat que en aquella època hi treballaven entre 8 i 10 persones i d'aquestes només dues eren dones. Tots els homes treballaven a jornada completa, que llavors eren 10 hores, però, en canvi, les dones treballaven a mitja jornada, normalment a les tardes. Treien les ratlles de les peces i feien feines no tan dures i sense necessitar de gaire força. Els seus treballadors feien d'escultors, torners i també n'hi havien que serraven la pedra i la picaven. Cadascú tenia el seu nom, l'escultor, el torner, el tallista i el que picava la pedra era un peó, que era la feina més nombrosa. Llavors es cobrava per setmana i els treballadors d'aquest taller cobraven entre 700 i 800 pessetes. Les hores extres no sortien reflectides a la nòmina. Ens ha dit que la gent que treballava l'alabastre es guanyava bé la vida ja que podien arribar a cobrar més que un mestre.

Sobretot feien venda directa a gent de la costa que normalment aquesta gent ho revenia, als anys 60-80 sobretot venien productes als turistes que tornaven cap al seu país. Ells exportaven poc però quan ho feien era sobretot a França, entre un 15 i un 20 per cent de la seva producció era exportada.

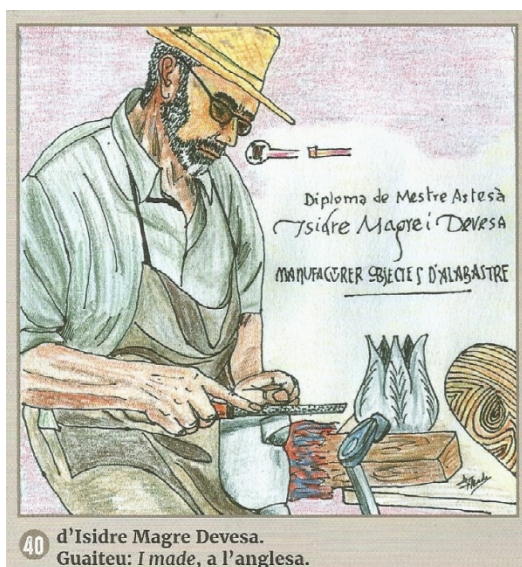
Els productes que fabricaven sobretot eren columnes, gerros, objectes de regal, làmpades. Els productes més venuts sobretot eren les làmpades, els gerros i les columnes, que bàsicament eren els productes que més fabricaven. Feien productes per encàrrec i normalment eren figures fetes a mà, columnes amb capitell o tancs.

El seu alabastre primerament era de Sarraí però més tard el van començar a importar de l'Aragó ja que era més fàcil de treballar sortien peces més grans. A part de la gent que treballava l'alabastre també necessitaven d'altres professionals com el fuster que els proporcionava caixes de fusta i encenalls per embalar, el ferrer que arreglava les màquines. En aquella època no tenien dissenyadors, ells feien els seus productes i la gent ho comprava, era "auto-disseny", en canvi ara sí que tenen dissenyadors ja que els hi demanen tot sobre plano perquè són productes més específics. Abans entre tallers es copiaven objectes, alguns els feien més grans, d'altres més petits però es copiava molt.

Ens ha explicat que al principi totes les màquines del taller funcionaven amb un sol motor, hi havia un barra llarga que girava i en aquesta barra la connectaven a través de corretges a les màquines, ja fossin torns, polidores, serres, etc. Ha comentat que van deixar de polir les peces (tots els tallers) i que aquest pas el van substituir posant un vernís. Aquest va fer que al cap d'un temps les peces es tornessin grogues i que els clients es queixessin i no valoressin tant el producte.

4.3.3. ENTREVISTA AMB ISIDRE MAGRE DEVESA

Imatge extreta del llibre *Tots els papers de l'auca*

L'Isidre Magre és el fill del propietari de l'empresa d'alabastre " Alabastros de Sarreal AS" que va fundar el seu pare. No sempre s'havia dedicat al negoci de l'alabastre. De fet, abans de muntar els seu propi taller, era el propietari d'un escorxador de pollastres que hi havia al carrer de Narmes. El taller estava situat a la carretera de Belltall, just a sota de la cantera de ciment del Cano. El muntatge, l'emalatge de les peces i la botiga eren al poble. En va ser el seu propietari només quatre anys, ja que després la va vendre a Ramon Térmens i a Jorge Tornini. L'any 1972 tenia uns 26 treballadors, dels qual 6 eren dones. Majoritàriament eren de Sarreal, però també n'hi havia de pobles com Solivella, Pira, Rocafort, Montblanc etc. Les dones no treballaven al taller sinó que es dedicaven a d'altres tasques com polir les peces, embalar-les, atendre els clients quan anaven a la botiga o fer feines d'oficina. Tots els treballadors treballaven a jornada completa, de dilluns a dissabte al matí, que era el dia que cobraven la setmanada.

Aquest taller d'alabastre era un dels pocs tallers en el que es feia pràcticament tot el procés. Des de treure la pedra directament de la pedrera fins a acabar la peça, vendre-la, distribuir-la i, el més difícil segons diu l'Isidre, cobrar-la. Cal dir que fins i tot disposava del seu propi transportista per portar la pedra de la pedrera fins al taller. Un dels aspectes més importants a destacar era que mentre l'empresa va ser del seu pare, mai es va utilitzar la pedra d'Aragó, sempre es va emprar pedra de Sarraal. En canvi els nous propietaris van començar a utilitzar pedra d'Aragó, perquè la pedra de Sarraal era insuficient per a poder produir tot el que calia.

Entre els oficis que més destacaven hi havien els que tallaven la pedra, els torners, escultors, tallistes, polidors, els que les embalaven, els muntadors... En aquells temps no disposaven de cap dissenyador per dissenyar les peces, sinó que podia ser el mateix propietari qui els dibuixava o fins i tot els mateixos comercials els portaven els models per fabricar.

El sou dels treballadors era diferent segons si anaven a preu fet o bé tenien el sou de la jornada sencera, que era d'unes deu hores. Els primers cobraven en funció de les peces que feien, sobretot els torners. Tantes peces...tantes pessetes. Aquest sistema de treball, que era comú a molts tallers del poble, va tenir com a conseqüència un gran moviment de treballadors d'una empresa a una altra i al mateix temps una problemàtica pels mateixos empresaris ja que aquests treballadors només treballaven les hores que ells consideraven necessàries per treure's el seu jornal i quan ja el tenien, ja no feien cap més peça. L'Isidre comenta que això perjudicava a l'empresa ja que aquests treballadors no tenien en compte si l'empresa necessitava més producció. Per tant, aquest tipus de treballadors no eren els més idonis. En aquell temps el concepte de treballar per l'empresa no s'entenia massa bé. No s'entenia que l'amo havia de treballar perquè els treballadors del taller tinguessin feina. No s'entenia que hi havia d'haver algú que havia d'organitzar la producció, buscar els clients, anar a cobrar, supervisar l'extracció de la pedra, fer els comptes, etc.. Per aquest motiu, diu l'Isidre, van convocar els treballadors a una reunió, a la qual ell va assistir amb 14 anys, per fer-los entendre que sense la feina de l'empresari, ells no tindrien feina. Sembla una cosa molt absurda però llavors costava d'entendre. Quan ho van entendre, es van acabar els problemes.

Els productes que fabricaven a *Alabastros de Sarraal AS* els portaven a les fires i ell recorda que el seu pare arribava amb moltes comandes i nous clients fins els anys 1973 i 1974 que va ser quan va començar la davallada de les vendes.

L'Isidre no disposa de la documentació necessària per fer-nos una idea sobre quina era la facturació i els beneficis de l'empresa en aquell moment. Si que comenta que hi havia molt impagats i ens mostra una caixa plena de lletres impagades. Una lletra era un document utilitzat com a mitjà de pagament pel qual el comprador mana pagar al banc una determinada quantitat de diners al venedor en un lloc i un temps convingut). Es curiós el cas d'una lletra que s'havia intentat cobrar quatre vegades perquè hi havia els segell dels quatre bancs en els quals s'havia intentat cobrar-la durant dotze mesos.

Detall d'una lletra de canvi. Font pròpia.

Els seus principals clients eren les botigues que podien ser de Madrid, Barcelona, Mallorca, Màlaga, etc... i que havien conegut els seus productes a través de comercials i distribuïdors o bé en les fires. Però una part important de la seva producció la destinaven a la venda directa en la seva botiga de Sarreal. El boom turístic dels anys 70 va afavorir molt l'empresa. Turistes francesos de Salou i Cambrils anaven a Sarreal a comprar alabastre quan feia mal temps i no podien anar a la platja. Estaven interessat en comprar productes per decorar les seves cases i l'alabastre era un producte que no es trobava amb facilitat a França. També els compraven com a "souvenir". Compraven gerros a 25, 50 o 125 pessetes, depenent de la mida, columnes que superaven les 1000 pessetes. Aquesta afluència massiva de turistes i l'augment de les vendes va animar a molts treballadors a obrir els seus propis tallers.

França, Alemanya eren alguns dels països als quals exportaven els seus productes, però hi destinaven un tant per cent molt baix de la producció perquè preferien la venda directa.

El seu producte estrella era la làmpada, però també es venien gerros, columnes, aguantallibres, fonts d'aigua i els anomenats "portàtils", que era una peça d'alabastre amb una pantalla de roba. Després va venir la moda dels joiers fets a mà i els anys 80, quan les vendes van baixar, es va canviar la seva manera de fabricar i es van fer de diferents colors i amb decoració diferent. Feien pocs productes per encàrrec.

L'empresa, en algun moment concret, havia necessitat la col·laboració d'altres professionals del poble, com per exemple del fuster en el moment en que van començar a combinar l'alabastre amb la fusta. Un dels professionals que es va fer més necessari va ser el Sr. Ramon Miquel, conegut com a El Baster, que era l'empresari que subministrava les caixes de cartró per embalar els productes. La ferreteria de Ca l'Angelet la va muntar la ferreteria Alfonso de Montblanc perquè aquesta no donava a l'abast a servir. Els productes metàl·lics els compraven a fora. Eren accessoris com frontisses, varetes d'acer per les columnes, màquines pels rellotges, etc. De fet comenta que l'alabastre va donar feina a tothom del poble, no només als que hi treballaven directament, sinó que també donaven feina als ferrers que feien les màquines i les eines, els fusters que feien portes, finestres o taules de treball, electricistes que feien les instal·lacions d'aigua i llum dels tallers, els paletes que feien els tallers i també les cases d'aquells que treballaven als tallers, els restaurants on hi anaven els clients de les botigues d'alabastre, els comercials i els mateixos treballadors dels tallers. Les botigues del poble també van viure un gran moment. Per tant, si l'alabastre anava bé, el poble també hi anava. A fora de la comarca també es van notar els efectes de l'alabastre, com per exemple a Valls on els concessionaris de cotxes van vendre molt gràcies als diners de l'alabastre.

L'impacte de l'alabastre era molt gran, fins al punt que el mateix capellà del poble, Mossèn Anton, també treballava pintant ous de colors. Van ser uns anys en que tot girava al voltant de la indústria de l'alabastre. L'agricultura va deixar de ser el sector principal al poble i va passar a un segon terme. El treballadors que tenien terra feien les vacances a l'època de la verema.

L'alabastre generava tants llocs de treball que, entre els anys 1955-1960, va començar a arribar molta de gent de fora, gent emigrant que venien perquè algun parent seu havia vingut abans i els animava a venir, cridats per la bonança econòmica del poble.

La decadència de l'alabastre l'atribueix a diferents raons. Per una banda, al fet que els treballadors, tan bon punt ja coneixien l'ofici, s'atrevien a muntar el seu propi taller. Això va tenir com a conseqüència un augment de la producció. Per l'altra, la qualitat dels productes també va baixar perquè es van començar a utilitzar els vernissos (polièster) que es posaven damunt la peça un cop acabada i no calia que es polissin. Aquest vernís feia que la peça es tornés groga i per tant perdia el color de l'alabastre natural. L'Isidre també diu que el fet de vendre tant feia que no es parés atenció a la qualitat. Es venia tant que l'única preocupació era fabricar per cobrir la gran demanda que hi havia.

Acaba l'entrevista explicant-nos que ara ell, igual que el seu pare, treballa la pedra de Sarral que la treu de canteres properes al poble i la utilitza per projectes que tenen a veure amb el poble, com per exemple la decoració de les parets de l'entrada a l'ajuntament o la làmpada del despatx de l'alcalde i les columnes de la sala de plens. Es va formar a l'escola Massana de Barcelona durant quatre anys i després se'n va anar a Itàlia, a Volterra, on segons ell, és el lloc on va aprendre més. Després de viure amb la seva família a Peñíscola, torna a Sarral l'any 1989 i munta el seu propi taller: Alabastres IMADE. Ell treballa sol al seu taller, fabricant peces artesanals per a un públic que aprecia el treball artesanal. Part de la seva producció la ven a la botiga Artesania de Catalunya de Barcelona. L'altra part la ven a la seva botiga de Sarral.

4.3.4. ENTREVISTA AMB JOAN FREIXES BONET

Ell havia sigut el gerent dels Alabastres Miquel. En els anys 60-80 el màxim de treballadors que van arribar a tenir van ser 36 i en total en aquestes èpoques uns 150-160 treballadors. Hi van treballar poques dones, quan n'hi van treballar més eren unes 6 i aquestes s'encarregaven de les feines d'embalatge i també venien. Tots els seus treballadors treballaven a jornada completa.

A la seva època com a gerent tot el treball ja estava més mecanitzat, però tot hi això cada treballador tenia assignada la seva feina, hi havien els torners, els tallistes, els escultors, els que muntaven les peces, els que serraven la pedra, els d'embalatge... que aquests eren ajudats per màquines per agilitzar el treball. El seu sistema de producció era de treball en cadena però manual ja que cadascú tenia la seva feina, molt pocs podien fer més d'una feina. El sou mitjà d'un escultor era de 40 pessetes l'hora, el d'un torner 17 pessetes l'hora, el d'un tallista 35 pessetes l'hora, el de les dones unes 15 pessetes l'hora. També hi havien els encarregats que aquests cobraven unes quantes pessetes més. Llavors es cobrava per setmana i el sou es donava els dissabtes, més endavant es va començar a cobrar pel banc. Tots els treballadors tenien contracte però les hores extres no sortien reflectides al contracte. En aquella època la seva facturació anual podia arribar a ser de més de 10 milions de pessetes, ja que tenien alguns clients puntals que la facturació anual amb aquell client podia superar el milió de pessetes.

Els seus clients principals eren els de l'exportació ja que ells van ser els primers tallers en exportar, a l'estiu la costa també tenia un gran pes. També feien venda directa però la resta de clients tenien més pes. Quan va arribar el turisme també es van centrar molt en ell ja que compraven molt. Un 50 per cent de la seva producció anava per l'exportació. Exportaven a Austràlia, França, Rússia, Sud-àfrica, Canadà, Mèxic, el Japó... dels països d'Europa exportaven a tot arreu menys a Itàlia, perquè era la competència, i els països del est ja que la majoria estaven adherits a la URSS.

Fabricaven columnes, gerros, taules, làmpades, centres, productes de regal... però els més venuts eren les làmpades i els gerros. A més a més de treballar l'alabastre, els Alabastres Miquel també treballaven l'onix, una pedra semipreciosa. Aquest es treballava amb aigua i tenia un color més verdós. No feien masses productes per encàrrec, només els productes que exportaven, els altars i poca cosa més, un dels encàrrecs va ser restaurar les tombes del monestir de Poblet. Per altra banda feien molt estoc, sobretot dels productes més demanats.

L'alabastre que utilitzaven procedia de l'Aragó, tot i que després de la guerra van utilitzar el de les canteres de Sarraí però van apostar per l'aragonès perquè el de Sarraí portava sílex. L'alabastre era la base i era el que venien més, en canvi l'onix era un producte secundari que els va interessar quan van anar a Volterra, Itàlia i que posteriorment van importar del Pakistan. Amb l'onix feien diferents productes, bijuteria, punys d'aixetes, sobres de taules, sobres de lavabo... necessitaven d'altres professionals per la seva producció però pocs d'aquests eren del mateix poble ja que el volum que necessitaven era molt gran i els del poble no podien subministrar una quantitat tant gran de productes, així que per exemple, les tiges de les columnes procedien d'Eibar, les caixes de Valls, tot i que de vegades les demanaven a una empresa del poble.

Imatge on hi apareix en Joan Freixes Bonet, a l'esquerra de la imatge. S'hi pot observar la part del taller on s'hi trobava la serra. Font pròpia.

4.3.5 ENTREVISTA AMB JUAN MORENO GARCÍA

El Juan és de Granada, on treballava de tallista de fusta. Un home de Sarraí estava molt interessat en que vingués a treballar per ell ja que el seu germà, que vivia a Sarraí, li havia donat molt bones referències d'ell. Després de molta insistència, va decidir venir a Sarraí l'any 1963 sobretot perquè era una oportunitat de guanyar més diners.

Va començar treballant als "Tallers Aluja" on feia de fuster. Més endavant li van proposar treballar l'alabastre, feina que li va resultar fàcil pel fet que abans feia de tallista de fusta. Va treballar pels "Alabastres Miquel" i també pels "Alabastres Marimon-Torroja". Més tard quan ja havia après l'ofici va decidir muntar el seu propi taller, juntament amb el seu germà, amb el nom d' "Alabastres Moreno" l'any 1965.

Aquest era una petita empresa familiar, on poca gent de fora de la família hi treballava. Eren unes 6 o 7 persones treballant-hi, totes elles a jornada completa. Van començar treballant per altres tallers però més tard van començar a treballar per compte propi. Al principi treballaven l'alabastre de Sarraí perquè no tenien molts recursos per poder importar-lo de l'Aragó. L'inconvenient de l'alabastre de Sarraí és que és molt dur i costa tallar-lo, per això molts tallers, entre ells els "Alabastres Moreno", utilitzaven el de l'Aragó. La seva facturació anual rondava els 12 milions de pessetes.

Van exportar a l'estranger, concretament a Califòrnia, però no massa ja que al ser a l'estranger, s'havien de complir més estrictament els terminis d'entrega i coordinar-ho amb els vaixells i altres transportistes i això també feia que no poguessin atendre a la resta de clients més propers. No tenien venda directa i si en tenien era molt poca, ja que no tenien cap botiga on poder vendre directament. Tenien molts clients a la costa.

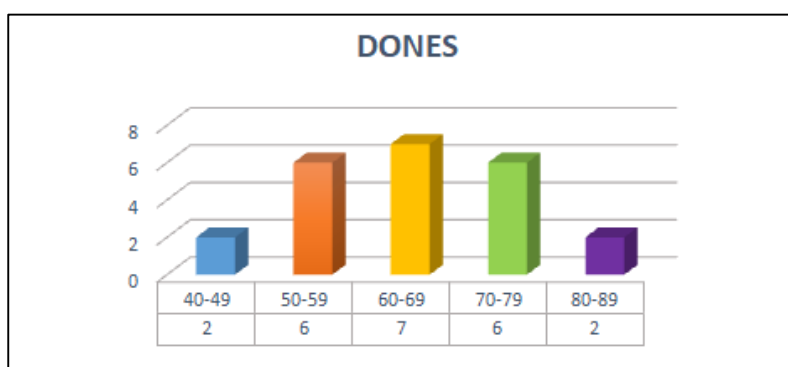
Els productes que feien eren generalment del mateix tipus que els altres tallers, làmpades, columnes, gerros, objectes de regal, animals... però un dels seus productes estrella era una polvorera amb forma de rosa. Al tenir pocs recursos, pel que a diners es refereix i al no tenir un enorme volum de productes, els subministradors, ja fossin de caixes, barres de ferro per les columnes, instal·lacions elèctriques... eren del poble.

4.4. ENQUESTES A PEU DE CARRER

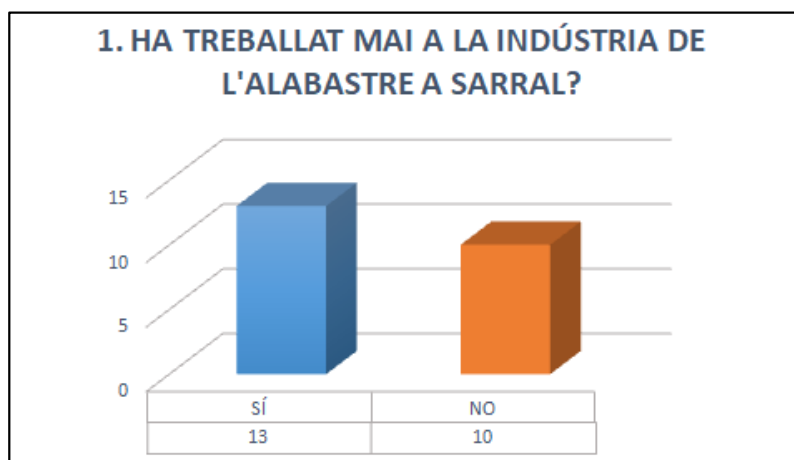
En aquest apartat s'analitzen els resultats de les enquestes formulades a una mostra de persones de Sarral, concretament a 46 persones, 23 homes i 23 dones, d'entre 40 i 80 anys. La finalitat d'aquestes enquestes és demostrar que la indústria de l'alabastre va ser per a moltes persones el seu medi de subsistència principal.

L'anàlisi de les dades s'ha fet de manera separada entre homes i dones, perquè s'ha observat que hi ha moltes diferències pel que fa als tipus de contractes, a les feines que desenvolupaven, a la jornada laboral, etc.

4.4.1. DONES

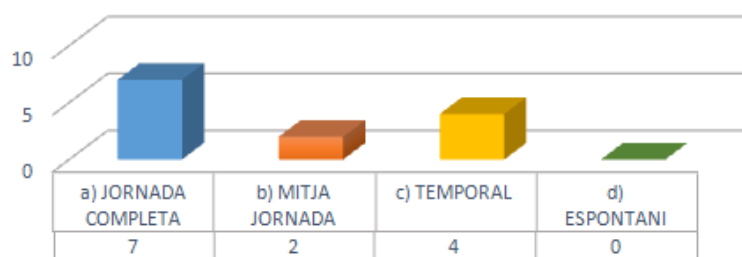

En aquesta gràfica s'hi representa la franja d'edat de les dones que es van enquestar. La franja d'edat van des dels 40 fins els 89 perquè són les dones que en els anys 60-80 tenien edat de treballar.

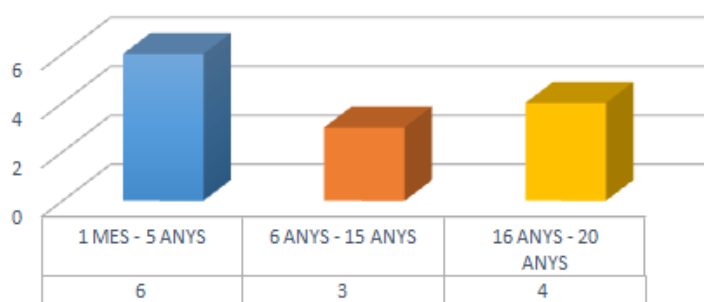
En aquesta gràfica 13 de les 23 dones enquestades (56,5%) van treballar en la indústria de l'alabastre.

2. SI LA RESPOSTA ES SÍ, COM ERA AQUEST TREBALL?

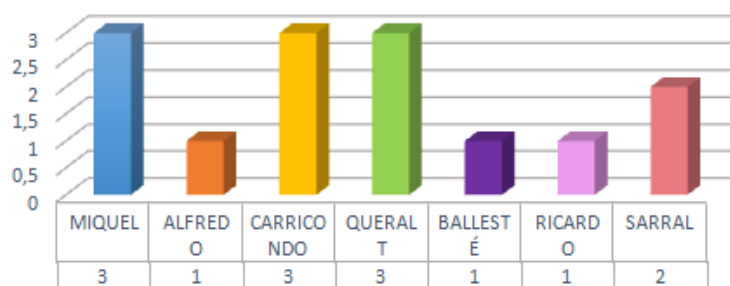
En aquesta gràfica observem que la majoria de dones treballaven a jornada completa, però també s'ha de remarcar que algunes d'elles també hi treballaven de manera temporal.

3. POT PRECISAR ELS ANYS EN QUÈ VA TREBALLAR A L'ALABASTRE?

Aquí podem observar que la majoria de les dones hi van treballar durant més de 10 anys.

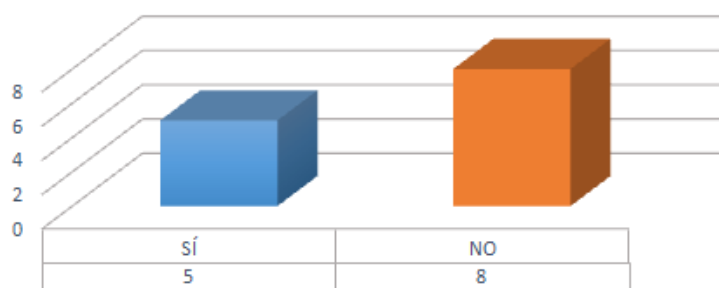
4. EN QUINA EMPRESA O TALLER?

En aquesta gràfica podem observar que la majoria de les treballadores es concentren en tres tallers, Carricondo, Queralt i Miquel.

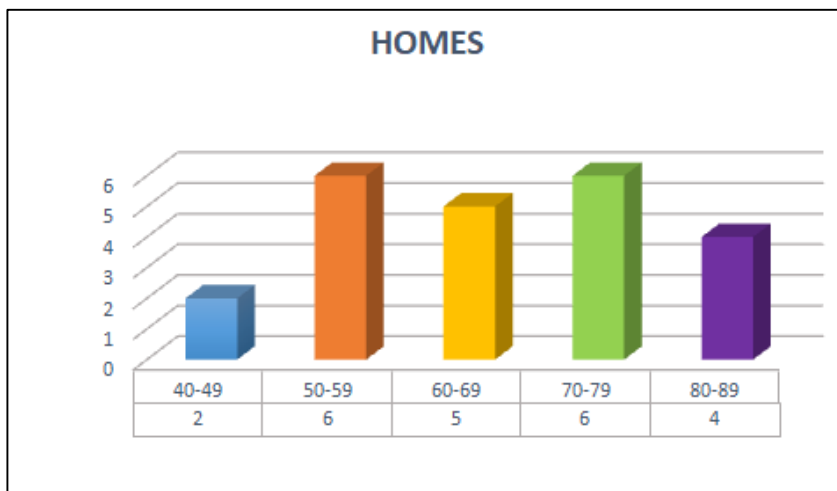
*La majoria dels enquestats van treballar en més d'un taller.

5. DISPOSAVA DE CONTRACTE LABORAL?

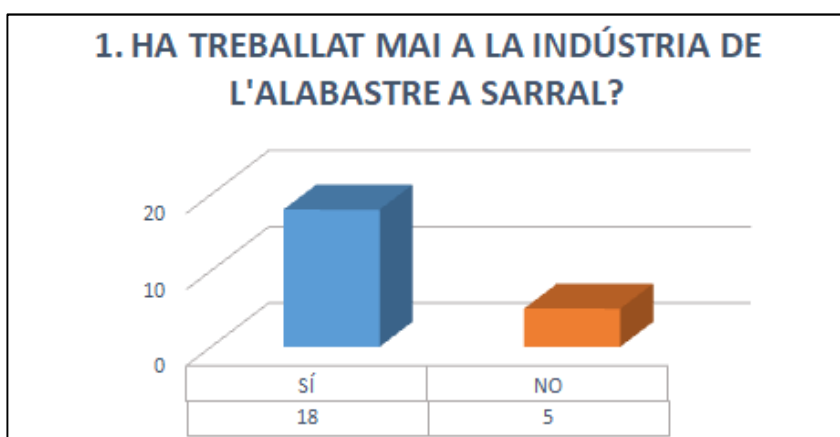

En aquesta gràfica s'observa que de les 13 dones, 8 (61,5%) treballaven sense contracte.

4.4.2. HOMES

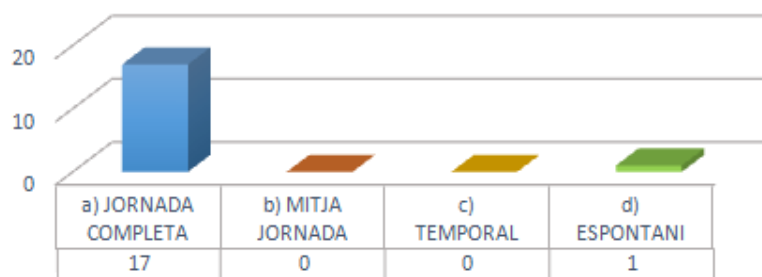

En aquesta gràfica es representa la franja d'edat dels homes que es van enquestar. La franja d'edat va des dels 40 fins els 89 perquè són els homes que en els anys 60-80 tenien edat de treballar.

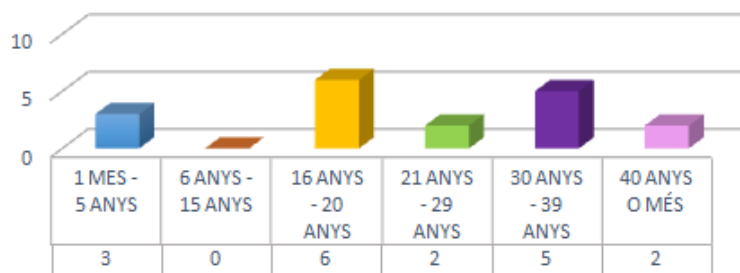
En aquesta gràfica s'observa que la gran majoria dels homes enquestats, un 78,3% van treballar en la indústria de l'alabastre.

2. SI LA RESPOSTA ES SÍ, COM ERA AQUEST TREBALL?

En aquesta gràfica observem que tots hi treballaven a jornada completa, excepte un que hi treballava de manera esporàdica.

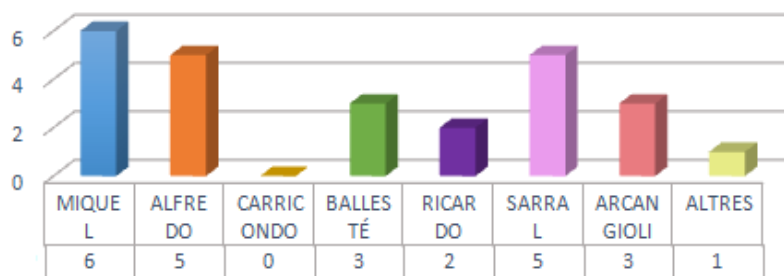
3. POT PRECISAR ELS ANYS EN QUÈ VA TREBALLAR A L'ALABASTRE?

Aquí podem observar que la majoria dels homes enquestats van dedicar la seva vida laboral a treballar l'alabastre.

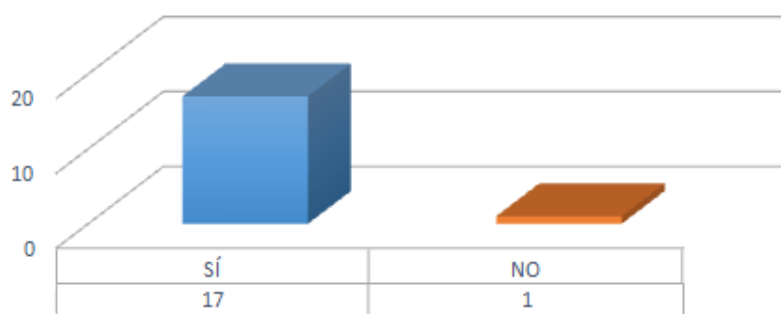
4. EN QUINA EMPRESA O TALLER?

En aquesta gràfica podem observar que els homes estaven molt repartits en els diferents tallers del poble, no hi ha cap taller que destaquï.

*La majoria dels enquestats van treballar en més d'un taller.

5. DISPOSAVA DE CONTRACTE LABORAL?

En aquesta gràfica observem que tots els homes treballaven amb contracte, excepte un que treballava sense contracte.

5. CONCLUSIONS

Fent aquest treball hem pogut conèixer les propietats bàsiques de l'alabastre. Sabem que es tracta d'una roca pràcticament monomineral, amb característiques pròpies del guix. És una roca dúctil, relativament tova i bastant soluble en aigua. Una de les propietats més importants que té és que és una roca translúcida al pas de la llum. L'origen etimològic de la paraula *alabastre* prové del grec “alabastron”, paraula que fa referència als recipients on es guardaven perfums, bàlsams o ungüents flascó.

5.1. Precedents històrics del treball amb alabastre a Sarra. Des dels romans fins al segle XV.

Gràcies a tota la documentació consultada hem pogut conèixer l'evolució de l'ús de l'alabastre al llarg de la història. De fet, hem pogut constatar que es va utilitzar molt abans de l'any 1917. Que els romans ja el van utilitzar ho demostren els diferents meganòduls d'alabastre trobats a la presa romana de Sarra. Fins i tot el rei Pere el Cerimoniós, al segle XIV, el va utilitzar per construir les tombes reials de Poblet.

5.2. L'alabastre de Sarra esdevé famós al segle XVI.

Durant els segles XVII i XVIII l'alabastre de Sarra ja gaudia de molt bona fama i va ser utilitzat per Damià Forment, un escultor valencià. Forment va ser el primer en utilitzar alabastre de Sarra per construir el retaule de l'altar major del monestir de Poblet. Això va marcar un abans i un després en l'ús de l'alabastre de Sarra, ja que Damià Forment va obrir les portes perquè fos reconegut arreu.

5.3. La recuperació de la indústria de l'alabastre al segle XX.

L'arribada de la indústria de l'alabastre a Sarra es deu a dues persones, en Raud i Arcangioli que, malgrat no conèixer res sobre l'alabastre, van veure en la seva explotació una oportunitat de negoci, sense pensar en cap moment en la importància que això tindria per Sarra.

5.4. Crisi i apogeu. De la guerra civil espanyola a la fi de la dictadura.

La guerra civil va afectar a l'activitat normal dels tallers d'alabastre, fins al punt que alguns tallers van haver de tancar i la producció i la qualitat del producte se'n van veure afectats.

Després de la guerra civil la indústria de l'alabastre es va reactivar gràcies al fet que moltes esglésies van quedar destruïdes. Això va ser una oportunitat de negoci i els tallers es van centrar en reconstruir les esglésies. Comença també l'exportació a Centreamèrica d'obres de tipus religiós.

Als anys 60 va començar la remuntada del sector. S'inauguren molts tallers nous, que necessitaven molta mà d'obra per fer front a l'augment de la demanda de productes d'alabastre. La gent del poble va trobar en l'alabastre una oportunitat de guanyar-se bé la vida i això va repercutir de manera positiva en el seu nivell de vida.

5.5. Conclusions del treball de camp (entrevistes i enquestes).

Les entrevistes a empresaris del sector d'aquella època també han servit per constatar una sèrie de fets:

- La pedra d'alabastre que utilitzaven era pedra d'Aragó perquè la de Sarraal era més dura i costava tallar-la i a més era insuficient per la gran demanda de productes. Un altre dels motius va ser que amb la pedra d'Aragó es podien fer peces més grans.
- Els productes més venuts eren les columnes, les làmpades, els gerros i tots aquells productes que els turistes es podien endur a la maleta per regalar als seus familiar com a "souvenir".
- La jornada laboral dels treballadors era d'unes 10 hores i els salaris depenien del taller. N'hi havia que cobraven unes 700 o 800 pessetes la setmana i d'altres 70 pessetes al dia. El sou depenia de la feina que feia cada treballador. Per exemple un torner podia cobrar 17 pessetes l'hora, un tallista 35 pessetes i un escultor fins a 40 pessetes l'hora. Les hores extres no apareixien a la nòmina i es donaven en un sobre a banda. També hi havia treballadors que cobraven a tant la peça.
- Hi havia una gran mobilitat de treballadors d'un taller a un altre. Molts canviaven de taller per cobrar una pesseta de més.
- Era tant el volum de negoci de l'alabastre que qualsevol treballador es creia amb prou experiència per muntar el seu propi taller. Tot això va comportar un augment de la producció en detriment de la qualitat del producte.

- A partir dels anys 60 el panorama industrial de la Conca de Barberà comença a canviar. En aquest context la indústria de l'alabastre va tenir un gran impacte en el desenvolupament econòmic de Sarra i de la comarca perquè eren molt els treballadors que procedien de l'Espluga de Francolí, Pira i Barberà. També va tenir una influència en l'augment de la població ja que, entre els anys 1960-70 va arribar gent de fora, que gràcies a familiars que havien vingut abans, van veure en l'alabastre una manera de tirar endavant.
- El nivell i condicions de vida de la gent de Sarra va millorar considerablement, però l'alabastre també va tenir una influència molt positiva en els negocis i professionals de Sarra. Empreses de cartó, ferreteries, fusters, lampistes, ferrers, paletes, etc. van veure créixer els seus ingressos gràcies a l'alabastre.
- La majoria de tallers van destinar una petita part de la seva producció a l'exportació a països com França, Alemanya, Mèxic, Canadà, Rússia, Japó, etc. però l'exportació no donava tants beneficis com els que donava la venda directa, concretament als turistes que arribaven en massa durant la dècada dels anys 60 i 70.
- Les causes de la decadència de l'alabastre a la dècada dels anys 80 es poden atribuir a tres fets: la crisi econòmica dels anys 70, la saturació dels mercats degut a l'augment de la producció i a la baixada de la qualitat dels productes degut principalment a l'ús del vernís de polièster que si bé era un avantatge perquè no calia polir les peces, feia que aquestes perdessin el seu color natural.

A partir de les enquestes que vaig fer a algunes persones de Sarra es pot comprovar que:

- A l'alabastre hi treballaven més homes que dones, ja que les feines que s'hi desenvolupaven eren majoritàriament masculines. Oficis com el d'escultor, tallista, torner,... eren desenvolupats per homes. Les dones en canvi, es dedicaven a polir les peces, embalar-les, atendre els clients o a feines d'oficina.
- El fet de tenir contracte o no era un element diferenciador, depenent de si eres un home o una dona. S'ha pogut constatar que la majoria d'homes disposava d'un contracte laboral, mentre que més de la meitat de les dones no en tenia. Convé ressaltar que algunes de les persones que treballaven sense contracte era perquè tenien un vincle familiar amb el propietari.

- La jornada laboral dels homes era, en la majoria, a jornada completa, mentre que entre les dones s'observa que, tot i que la majoria hi treballaven a temps complet, algunes ho feien a temps parcial, a l'estiu si es tractava d'estudiants o a mitja jornada si eren mares de família.
- El temps que van estar treballant a l'alabastre també varia segons si es tracta d'un home o d'una dona. El temps màxim de permanència a l'empresa d'una dona el trobem en la franja de 16 a 20 anys, mentre que entre els homes podem comprovar que, la majoria, va dedicar tota la seva vida laboral a l'alabastre. En tots dos casos observem que hi havia una gran mobilitat laboral perquè la majoria d'homes i dones van treballar en més d'un taller.

5.6 Conclusiones del buidatge de documents originals (Arxiu Ajuntament de Sarra)

Del buidatge de la documentació original consultada s'han pogut treure les següents conclusions:

A partir de l'enquesta als empresaris de l'alabastre podem constatar que:

- Als anys 70 la indústria de l'alabastre d'Aragó (Cintruénigo) representava una forta competència en el mercat de l'alabastre i per aquest motiu l'Ajuntament de Sarra va creure necessari promoure una unió empresarial.
- Els principals problemes amb els que es trobaven era la desunió entre els empresaris, la baixa qualitat del producte local, la manca de personal qualificat i el poc arrelament dels treballadors als tallers que provocava una gran mobilitat de treballadors.
- Els empresaris entenien que hi havia d'haver una unió però s'hi mostraven reticents perquè no confiaven els uns en els altres. Per aquest motiu entenien que la persona que havia d'estar al davant de la unió havia de ser una persona de fora del poble, que fos neutral i que conegués el negoci.
- Segons la informació extreta, aquesta unió no va tirar endavant. La diversitat d'opinions, les diferents característiques i funcionament de les empreses i la dificultat per complir els acords van poder ser els principals motius del seu fracàs.

Amb el buidatge de la contribució industrial podem comprovar que:

- A partir de l'any 1967 es pot observar un augment del nombre de tallers que arribarà al seu màxim l'any 1988, amb 17 tallers. Això demostra la hipòtesi plantejada inicialment segons la qual el període que va de la dècada de 1960 fins a la del 1980 va ser l'època florent de la indústria de l'alabastre.
- La majoria de tallers d'alabastre tenen una trajectòria molt llarga en aquest negoci però també s'observa que n'hi havia que es mantenien només 1 o 2 anys i després desapareixien o canviaven de nom o amo, però mantenien la mateixa adreça.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Catalunya i la franquista: 1940-1975 dictadura. (n.d.). Extret de la web del Museu Nacional d'Art de Catalunya: file:///C:/Users/HP/Downloads/catalunya_i_la_dictadura_franquista_PROFESSORAT.pdf

Cintruénigo-1974-Elaboración del alabastro-NODO. (1974). Extret de <https://youtu.be/XxdVZnkZvm8>

de Riquer, B., i Culla, J. B. (1992). Creixement material, eclosió cultural i contestació socio-política (1964-1970). A *Història de Catalunya vol. 7* (3a ed., pp. 327–333). Edicions 62.

García, M., Gatell, C., i Risques, M. (2016). El Franquisme: l'etapa del creixement econòmic (1959-1975). A *HB Història* (1a ed., pp. 346–373). Vicens Vives.

J.H. (1982). Situació Econòmica. *El Baluard*. Núm. 2.

López, D., Anton, S., Blay, J., Cobertera, E., Gimeno, C., Olivé, J. M., ... Vidal, T. (1991). Capítol 6: El Sector Secundari. A *La Conca de Barberà. Territori, població i activitats econòmiques*. (pp. 169–208). Caixa d'Estalvis de Catalunya.

Marsal, A. M. (1998). *SARRAL* (1a ed.). Sarral: Edicions Cossetània.

Marsal, A. M. (2017). *Santa Maria de Sarral* (1a ed.). Sarral: Cossetània Edicions.

Marsal, A. M., i Magre, I. (2018). *Tots els Papers de l'Auca* (1a ed.). Sarral: Ajuntament de Sarral.

Morell, A. (1975). *Història de Sarreal* (1a ed.). Sarral.

Ortí, F., Inglès, M., Playà, E., i Rosell, L. (2004). Introducció geològica a l'alabastre de Sarral. Al *3r Recull de Treballs* (1a ed., pp. 127–130). Sarral: El Baluard.

Ortí, M. (2004). Introducció històrica a l'alabastre de Sarra. Al *3r Recull de Treballs* (1a ed., pp. 159–168). Sarra: El Baluard.

Rull, J. (1985). Promoció de l'alabastre a Sarra. *El Baluard*. Núm. 17.

Yeguas, J. (1999). *L'escultor Damià Forment a Catalunya*. Universitat de Lleida.